

Randstad Openbaar Vervoerstelsel

De in 1964 door minister Van Aartsen ingestelde Commissie Bevordering Openbaar Vervoer Westen des Lands (de zgn. Commissie Volmuller) pleit in haar onlangs verschenen eindrapport voor het instellen van een Randstad Openbaar Vervoerstelsel (ROV). Het ROV moet ervoor zorgen dat het gehele openbare vervoer in het westen van Nederland geïntegreerd onder centrale leiding wordt afgewikkeld. Verder pleit de Commissie Volmuller voor een voortdurende wederzijdse afstemming van vervoer en ruimtelijke ordening door middel van een geïntegreerd ruimtelijk en stedenbouwkundig beleid. Ten aanzien van de investeringen in infrastructuur voor alle vormen van vervoer (dus openbaar en particulier) moet een sociaal-economisch en geen bedrijfseconomisch rentabiliteitscriterium worden gehanteerd.

Deze interessante aanbevelingen, die men m.i. als kritiek op het thans gevoerde beleid mag beschouwen, werden geformuleerd na een grondige studie naar de factoren die de mate bepalen waarin het publiek al dan niet van de ter beschikking staande openbare vervoervoorzieningen gebruik maakt. Deze studie, gebaseerd op een kwantitatief statistisch en kwalitatief psychologisch onderzoek, bevestigt zaken waarvan velen al op de hoogte waren. Bij het zich als kuddedier gedragen stelt de mens toch hoge prijs op de eigen vervoervoorzieningen. Van de gebruikers van eigen vervoermiddelen is 58% erg gehecht aan de huidige reiswijze, terwijl dit percentage bij de gebruikers van het openbare vervoer slechts 19 is; de percentages van het niet gehecht zijn aan de huidige reiswijze zijn resp. 15 en 51. Het is dan ook geen wonder dat 84% van de autogebruikers en (brom)fietsers hun eigen vervoerwijze prefereren bóven het openbare vervoer, terwijl 47% van de gebruikers van het openbare vervoer hun vervoerwijze boven het eigen vervoermiddel prefereren ¹⁾.

Omdat de voorkeur voor het gebruiken van een eigen vervoermiddel zich voornamelijk op de auto richt (zie tabel), stelde minister Van Aartsen destijds de Commissie Volmuller in om te voorkomen dat straks een behoorlijke afwikkeling van het vervoer onmogelijk wordt. Ook hij begreep dat alleen het openbare vervoer hierbij kan helpen. De Commissie Volmuller maakt echter duidelijk dat het niet zal meevallen het openbare vervoer te stimuleren, omdat hiertegen een emotionele afkeer bestaat. (Aan het bevorderen van het fietsverkeer wordt niet gedacht). Zelfs indien het huidige openbare vervoer zodanig wordt verbeterd dat het tijd-kostenbesparend wordt, is het de vraag of de autobezitter zijn auto thuis zal laten. De Commissie Volmuller stelt dan ook dat als binnen het kader van de vrije keuze geen sociaal-economisch evenwicht in de vraag naar en het aanbod van verkeers- en vervoervoorzieningen kan worden bewerkstelligd, de overheid prijs-mechanische en verkeersbepurende maatregelen zal moeten nemen.

We mogen blij zijn dat Nederlands belangrijkste verkeersdeskundigen een goede aanzet hebben gegeven voor een betere afwikkeling van vooral het personenverkeer in de Randstad, maar we dienen wel te beseffen dat buiten die Randstad de openbare vervoervoorzieningen vaak slechter zijn. Tenslotte wil ik opmerken, dat indien de mens zelf zou inzien, dat het zich per auto verplaatsen van ontbijttafel naar kantoorstoel (en soms periodiek naar de trimbaan) voor hemzelf en zijn medemens zeer schadelijk is, vele kostbare studies en projecten overbodig zijn.

L.H.

¹⁾ *Motivatie-onderzoek vervoers-gewoonten in de agglomeraties Amsterdam, Rotterdam, Den Haag 1970, Amsterdam, 1972.*

Procentuele samenstelling van de wijze van vervoer op werkdagen en verdeling van het verplaatsingsmotief a)

Verplaatsingsmotief	Openbaar vervoer	Auto	(Brom)fiets	Lopend	Verdeling verplaatsingsmotief
Werken op vast werkadres	5,0	14,2	29,3	7,7	20,5
Werken op tijdelijk werkadres	8,1	46,8	36,0	3,7	5,2
Zakelijk in werksfeer	3,5	59,2	18,1	2,9	3,3
Zakelijk in privé-sfeer	9,0	44,5	31,0	14,5	6,0
Overig sociaal	14,8	30,4	36,1	18,4	15,2
Recreatie	7,4	19,7	32,2	39,7	9,0
Onderwijs	6,7	4,6	57,3	31,3	16,6
Winkelen	8,4	15,8	36,7	38,8	17,6
Overig	—	—	—	—	6,6
Totaal	—	—	—	—	100,0

a) Exclusief verplaatsingen van degenen die zich uit hoofde van hun beroep zeer veel en voortdurend verplaatsen.

Inhoud

Randstad Openbaar Vervoerstelsel	637
<i>Drs. R. F. M. Lubbers:</i> Inkomensbeleid	639
<i>J. Varkevisser:</i> Consequenties van een bevolkingspolitiek	640
Mededelingen	644
<i>Prof. Dr. H. J. Frietema:</i> Is het botervraagstuk onoplosbaar?	645
<i>C. P. A. Bakker:</i> Nieuwe tarieven voor de inkomstenbelasting	648
Belgische kroniek Over bankstaking en pondcrisis, door <i>E. Thielemans</i>	650
Fisconomie Grondtrekken van een ideaal belastingstelsel (II), door <i>Drs. F. Th. Gubbi</i>	652
Boekbespreking P. Bakker: Bedrijfsbeleid en budgettering door <i>Drs. C. A. Koopman</i>	655

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 72,80 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope NV, Rotterdam; Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Industriële Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Inkomens- beleid

Er is de laatste jaren een groeiende tendens uit het échec van de loonpolitiek de noodzaak van een inkomenspolitiek te formuleren. De concrete inhoud van zulk een politiek blijft echter in idealistische nevelen gehuld. Lange tijd werd het begrip inkomenspolitiek geconcretiseerd in het principe van de gelijke kansen. „Gelijke kansen” zouden bereikt worden door scholing en vorming voor ieder, onafhankelijk van inkomensklasse en sociaal milieu, gelijkkelijk toegankelijk te maken.

Optimale scholings- en vormingskansen zijn ook vandaag aan de dag nog een uitgangspunt van de eerste orde. Hoewel de „gelijke kansen” meer gerealiseerd worden, blijkt zich toch één maatschappij te blijven vertonen, waarin de personele inkomensverdeling gekenmerkt wordt door grote ongelijkheid. Waar de onderscheiden beroepen zulke grote inkomensverschillen vertonen, zou men, bij de nu ruim toegankelijke opleidingsmogelijkheden, theoretisch in die goed betalende beroepen een zodanige verruiming van het aanbod verwachten, dat daaruit een relatieve inkomensverlaging resulteert. In de praktijk kennen echter specifieke beroepen een stabiel relatief inkomen, wat *maatschappelijk* gefixeerd lijkt te zijn.

Er zijn natuurlijk wel terreinen, waar men de economische wetmatigheid wel ziet werken. Bij de lagere „witte-boorden”-beroepen treedt een onmiskenbare relatieve inkomensverslechtering op (al is het „trendbeleid” voor de ambtenaren hier een remmende factor). Bij de lagere „hand-beroepen” heeft de toevloed van buitenlandse arbeiders het belo-

ningsniveau relatief gedrukt gehouden, ondanks de toenemende schaarste. De hogere inkomensgroepen hebben door de toenemende belastingheffing in de loop der jaren een zekere nivellering ondergaan. De afwenteling groeide echter mee, en is thans zo manifest, dat er weinig meer over wordt gepraat. Hoe dan ook, de verschillen in inkomens en wellicht nog meer het opzichtige onderscheid in consumptieniveaus blijven vragen oproepen.

De Vakbeweging en de linkse politieke partijen pleiten voor een inkomenspolitiek waarbij van de groei van het nationale inkomen een toenemend deel collectief en op zo'n wijze wordt besteed, dat de grote massa er het meest van profiteert; dit dan door middel van de „sociale overheveling” en de bestedingsverruiming voor met name onderwijs en woningbouw. Hoewel schone beloftes niet ontbreken, betekent dit overigens weinig matiging voor de primaire CAO-claims. Extreme looneisen lijken steeds weer onvermijdelijk tegen de achtergrond van vermeende excessieve winsten en duidelijk waarneembare, soms spectaculaire, verschillen in consumptie van de onderscheiden maatschappelijke groepen. Een inkomenspolitiek, die juist hier op aangrijpt, is er in concreto niet.

Een subjectieve column als deze maakt slechts enkele vingeroefeningen mogelijk.

De opvallende inkomenspositie van de vrije beroepen, met name van die in de medische sector is bekend. Dat deze voor een deel wordt verklaard uit de menselijke begeerte, die ook andere groepen kenmerkt spreekt voor zich; dat deze versterkt wordt

door een beschamende consumptie-neurose is niet te loochenen, maar moeilijk te bestrijden. Er zijn echter maatschappelijke aspecten, die deze heilloze situatie versterken. Opvallend is bijvoorbeeld, dat een redelijk inkomensniveau te laat wordt bereikt. De jonge arts, die zich specialiseert, en de huisarts of tandarts, die zich een praktijk moet verwerven, voelen zich vaak evenzeer tekort gedaan door de maatschappij, zodra zij in veel gunstiger omstandigheden komen te verkeren. Bij het presenteren van de rekening zullen zij weer anticiperen op de onbevredigende pensioensituatie. Een, gegeven de scherp voortgaande inflatie, voor vele beoefenaren van de vrije beroepen, onoplosbaar probleem. De aanschaft van een kostbaar groot huis wordt gerationaliseerd, vanuit een ontbrekende pensioenvoorziening. Dit waardevaste huis is natuurlijk inderdaad een goede zekerheid voor de oudedag. Wanneer men daar echter de noodzaak aan koppelt, de hypotheek in een klein aantal jaren af te lossen, en een, aan de stand van het beroep aangepaste inrichting regelmatig te vernieuwen, dan is alleen een onredelijk hoog inkomen toereikend.

Een redelijke pensioenvoorziening voor de vrije beroepen kan wellicht voor een deel de noodzaak van onredelijk hoge inkomens wegnemen. Bij overheidsfunctionarissen slaat het beeld extreem naar de andere kant door. Daar is een op zichzelf veel bevredigender inkomensspreiding over de gehele levensperiode bereikt; de welvaartsvastheid na het 65e jaar is echter een dubieuze zaak te noemen, waardevastheid lijkt voldoende. Is dit te bruusk, waarom dan geen welvaartsvastheid tot 70 jaar en waardevastheid daarna; een en ander wellicht boven een bepaald absoluut pensioenniveau?

Onze consumptiemaatschappij vindt nu ongewenste impulsen uit de bestedingen van gepensioneerde hogere ambtenaren, die op kosten van de gemeenschap voor henzelf en voor hun omgeving nieuwe behoeften creëren om hun relatief hoge inkomen met hun uitgaven in overeenstemming te brengen. Kijkt men naar het bedrijfsleven, dan vallen ook enkele zaken op. De onontkoombare verstrengeling van privé- en zakelijk autobedrijf van hogere functionarissen lijkt onvermijdelijk; de omvang en prijsklasse van die toch zakelijk gemotiveerde auto roept echter twijfels op. Een inper-

Consequenties van een bevolkingspolitiek

J. VARKEVISSER*

Velen, waaronder Koningin Juliana, Zijlstra en Mansholt, hebben publiekelijk het belang onderschreven van de door de Club van Rome aangewezen gevaarlijke ontwikkelingstendities. Eén daarvan is de bevolkingsgroei. Hoewel Nederland maar $\frac{1}{3}\%$ van de wereldbevolking herbergt, is het in ons land toch dringen geblazen. Ook Nederland zal bevolkingspolitiek moeten voeren: hoe kort is het nog maar geleden dat Wim Kan in een oudejaarsconferentie het lied van de 12 miljoen oliebollen kon zingen. Het zijn er nu al 13,3 miljoen.

Veelal wordt bij bevolkingspolitiek gedacht aan het stationair maken van de bevolking. Gezien de feitelijke explosieve groei (bij het huidige groeitempo een verdubbeling van de wereldbevolking in 37 jaar) is dat op zichzelf al een verreikende doelstelling. Maar wat is stationair? In Nederland zijn de laatste vijf jaar gemiddeld 107.000 mensen per jaar gestorven. Voor een strikt stabiele bevolking zou het aantal geboorten per jaar even hoog moeten zijn. Het lag in die vijf jaar echter op 239.000. Verlaging daarvan tot 107.000 lijkt al te drastisch als doelstelling. Het zou in de praktijk voorlopig neerkomen op een „één-kind-per-gezinstelsel”.

Een tweede begrip stationair kan uitgaan van handhaving van het aantal geboorten op het bestaande niveau. Wanneer dat bestaande niveau wordt gedefinieerd als het gemiddelde van de laatste vijf jaar zal te zijner tijd de Nederlandse bevolking op $17\frac{1}{2}$ mln. komen. Wanneer tenminste de levenskans van jonggeborenen gelijk blijft aan de $73\frac{1}{2}$ jaar, die zij in de periode 1961-1965 voorspeld hebben gekregen. Zo'n groei komt nauwelijks overeen met het begrip stationair.

Een derde begrip stationair gaat uit van de gedachte het bevolkingstal op den duur te handhaven op het bestaande peil. Het hierna volgende is hierop gebaseerd. Als uitgangspunt van de berekeningen worden de 13,3 mln. inwoners genomen, die Nederland op 31 december 1971 telde. Rekening houdend met de voorspelde levensduur betekent dit, dat er in de toekomst jaarlijks 180.000 geboorten nodig zijn. In 1970 waren er ca. 240.000, in 1971 ca. 230.000. Gaat dit aantal in de komende tijd jaarlijks met 10.000 à 15.000 omlaag, dan zal de periode 1970-1974 ongeveer 1,1 mln. geboorten opleveren. In de periode van vijf jaar daarna zal dit telkens op 0,9 mln. liggen.

Het is hier niet de plaats in te gaan op de wijze, waarop de hier veronderstelde daling van het aantal geboorten kan worden bereikt. Bij de huidige bevolking van 13,3 mln. komt een geboorte van 180.000 echter neer op een geboortencijfer van 13,5 per 1.000. In enkele afgelopen jaren was dit cijfer, onderverdeeld naar de rangorde van de geboren, zoals in tabel 1 staat aangegeven.

Tabel 1. Onderverdeling van het geboortencijfer naar rangorde van de geboren.

	1958	1965	1971
1e kind	6,7	7,0	7,0
2e kind	5,4	5,7	5,9
3e kind	3,4	3,3	2,6
4e en volgende kinderen	5,6	3,9	1,9
	21,1	19,9	17,4

* De auteur is medewerker bij de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Vakcentrales.

king van extravagaties op dit gebied door bijvoorbeeld een werkgeverscode of fiscale maatregelen zou onverantwoord kunnen zijn, zeker als men het uitstralings-effect van deze „conspicuous consumptie” naar vrije beroepen én goeude middenstand mee in de beschouwingen trekt. De groeiende mode van de gouden handdrukken zal de argumentatie tot matiging bij loon- en salariseisen verzwakken. Het gaat daarbij dan ook weer niet in de eerste plaats om de objectieve juist-

heid van zulk soort regelingen, maar vooral om het demonstratie-effect.

Tenslotte zou het foutief zijn contouren voor een inkomensbeleid alleen bij hogere inkomens te zoeken. Ook in 1972 zullen talrijke inkomensstrekkingen boven ca. f. 20.000 nog zonder enige compenserende maatregel genieten van woningen, waarvan de huur kunstmatig te laag is. De consumptieruimte, die daarvoor overblijft zal vele beroepsge-noten, die wel de volle huur moeten betalen, terecht het idee geven, dat

zij relatief krap zitten. Zo zijn er meer voorbeelden te noemen. Nu kan het er uiteraard niet om gaan overal direct de botte bijl te hanteren. Het gaat om een gedragslijn, waaruit blijkt, dat er werkelijk iets aan een inkomensbeleid wordt gedaan en dat de maatregelen zodanig zijn, dat zij niet eenzijdig op bepaalde groepen betrekking hebben.

De conclusies zijn duidelijk. De vermindering zal in de eerste plaats tot stand moeten komen door een verdere geboortendaling van derde en volgende kinderen. In de tweede plaats kan ook het ongehuwd of kinderloos blijven een bijdrage leveren. De te gebruiken maatregelen zullen vooral op deze twee aspecten moeten worden gericht.

Het hierna volgende is dus gebaseerd op de volgende veronderstellingen:

- 13,3 mln. inwoners als streefgetal;
- 1,1 mln. geboorten in 1970-1974;
- 0,9 mln. in de periode van vijf jaar daarna;
- geldigheid van de sterftetabel 1961-1965 ook in de toekomst.

Deze uitgangspunten plus wat rekenen met papier en potlood leiden tot de hier geproduceerde bevolkingspiramides over de jaren 1969, 1989 en later. Om het rekenen simpel te houden, zijn telkens vijf jaarlichtingen als één groep te zamen gehouden. Dit levert tamelijk grove beelden. Ondanks hun ruwheid zijn ze nauwkeurig genoeg om enkele belangrijke trends aan te duiden en conclusies te trekken. Het meest karakteristieke is uiteraard, hoe het „geboortegebergte” uit de jaren 1940-1970 zich door de grafiek heen naar boven beweegt.

Totale bevolking en beroepsbevolking

Onder de geschetste condities stijgt de bevolking (in een verminderd tempo) tot in het begin van de volgende eeuw. Daarna gaat een daling intreden en is

over een eeuw het huidige bevolkingsaantal weer bereikt. Bevolkingspolitiek is een kwestie van nog langere adem dan bosbouw. Economen vragen zich natuurlijk direct af hoe de verhouding werkenden : niet-werkenden zal verlopen. Als eerste aanduiding is in tabel 2 het percentage gegeven, dat de 20-64-jarige mannen vormen van het totaal.

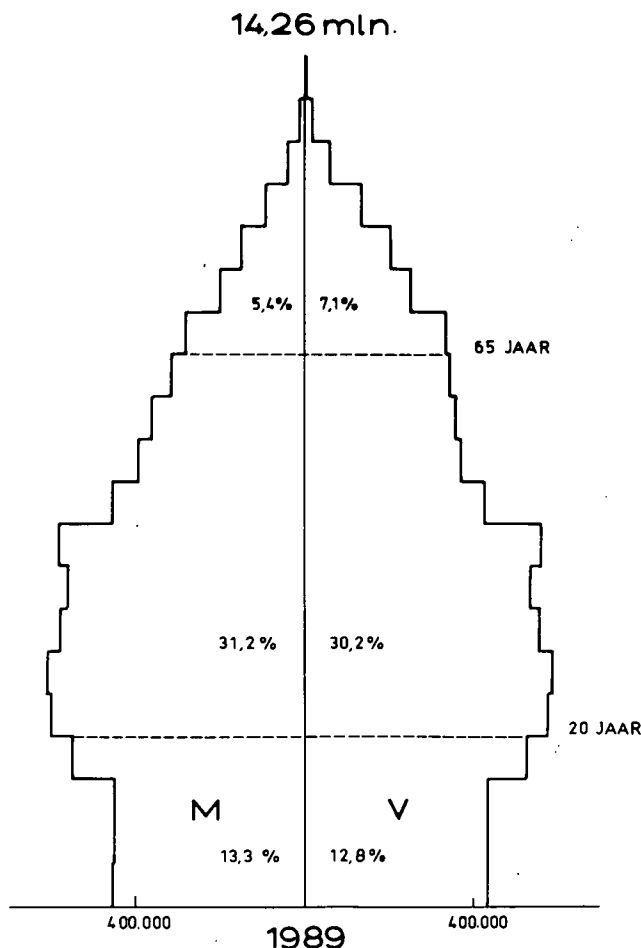
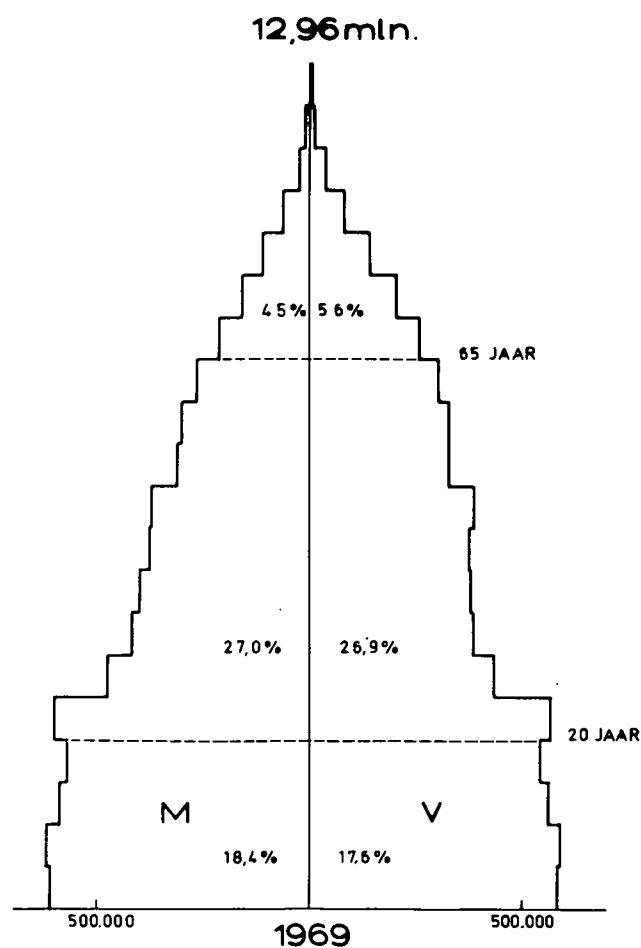
Tabel 2. Percentage van de 20-64-jarige mannen van de totale bevolking.

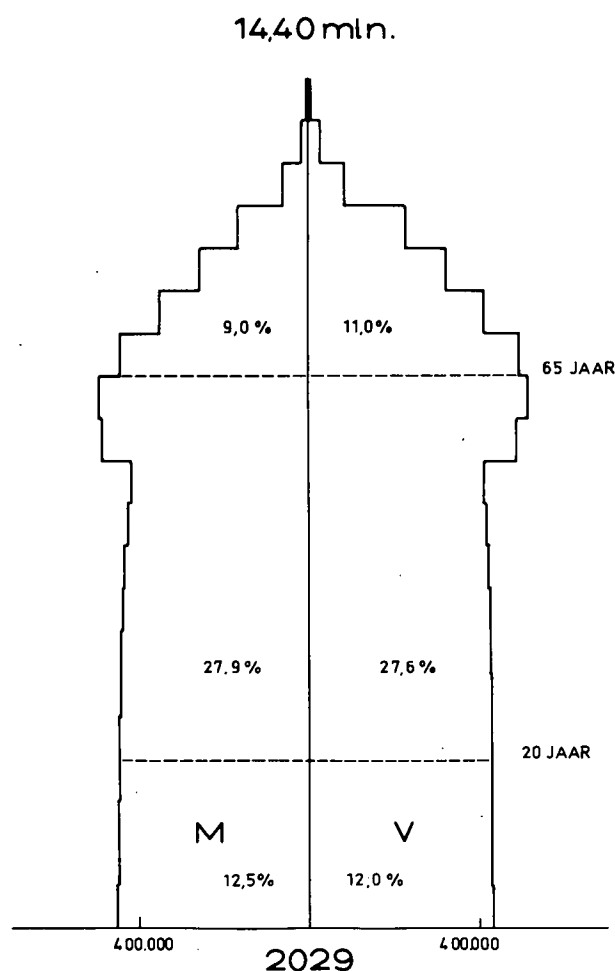
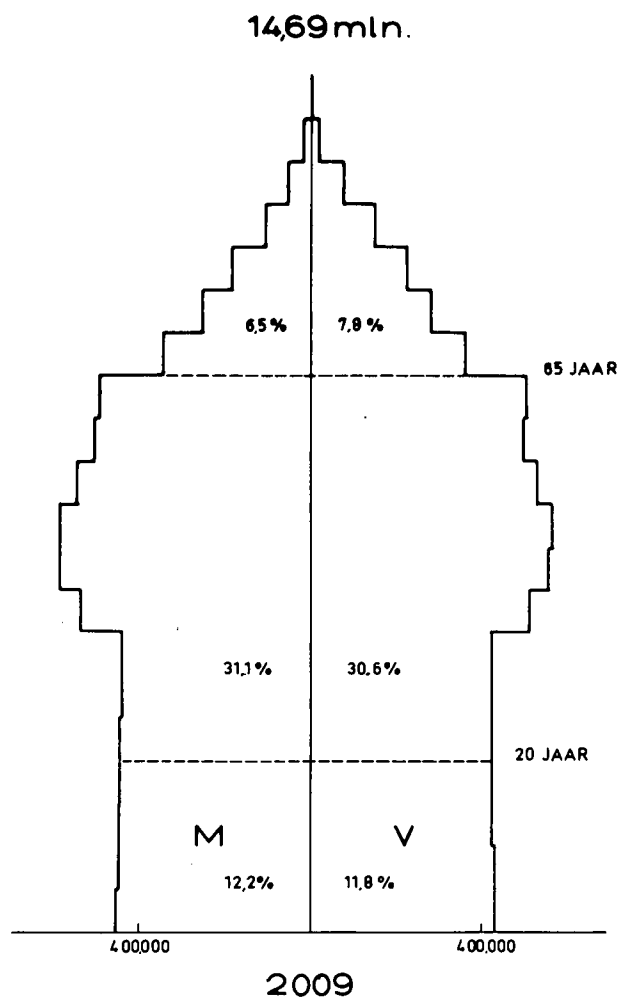
Jaar	Bevolking (x mln.)	Percentage mannen 20-64-jaar
1959	11,4	26,7
1969	13,0	27,0
1979	13,8	28,8
1989	14,3	31,2
1999	14,6	31,7
2009	14,7	31,1
2019	14,7	29,4
2029	14,4	27,9
2039	14,0	27,2
2049	13,6	28,0
2059	13,4	28,4
2069	13,3	28,6

Het percentage 20-64-jarige mannen komt nimmer onder het cijfer van 1969.

Toch zou het onjuist zijn de beroepsbevolking alleen uit te drukken in a. mannen en b. percentages. Tabel 3 geeft daarom in afgeronde miljoenen het voorspelde aantal bewoners gesplitst in drie groepen:

1. het aantal 20-64-jarigen;
2. het aantal 0-19-jarigen;
3. het aantal boven 64-jarigen, onderverdeeld in resp. de 65-79-jarigen en de hoogbejaarden.

Tabel 3.

Jaar	20-64-jarigen (x mln.)	0-19-jarigen (x mln.)	boven 64-jarigen (x mln.)
1959	6,1	4,3	1,0 (0,9 + 0,1)
1969	7,0	4,7	1,3 (1,1 + 0,2)
1979	7,9	4,3	1,6 (1,3 + 0,3)
1989	8,8	3,7	1,8 (1,4 + 0,4)
1999	9,1	3,5	1,9 (1,5 + 0,4)
2009	9,1	3,5	2,1 (1,7 + 0,4)
2019	8,6	3,5	2,6 (2,1 + 0,5)
2029	8,0	3,5	2,9 (2,3 + 0,6)
2039	7,6	3,5	2,9 (2,3 + 0,6)
2049	7,6	3,5	2,5 (1,8 + 0,7)
2059	7,6	3,5	2,3 (1,7 + 0,6)
2069	7,6	3,5	2,2 (1,7 + 0,5)

= evenwicht

Het aantal 20-64-jarigen (een graadmeter van de behoefte aan werkgelegenheid) stijgt snel tot 1989. Zonder bevolkingspolitiek zou die stijging dezelfde zijn, want het gaat hier over reeds nu aanwezige Nederlanders. Na dat jaar gaat de stijging langzamer en treedt onder invloed van de veronderstelde bevolkingspolitiek een stabilisatie op lager niveau op. Het is overigens te verwachten, dat in de veronderstelde omstandigheden het aantal werkende (gehuwde) vrouwen hoger kan zijn dan nu.

Het scheppen van werkgelegenheid

De klassieke oplossing hiervoor is reeds in gang gezet. Maak concentraties van zware industrie, bijv. Delfzijl en het gebied rond de Westerschelde. Concen-

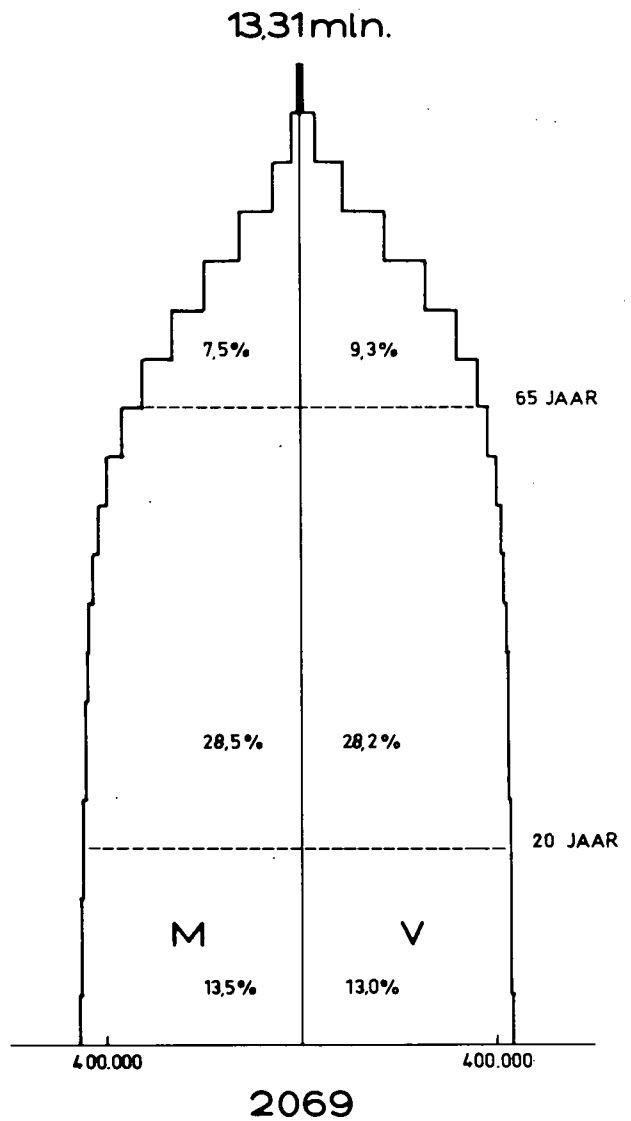
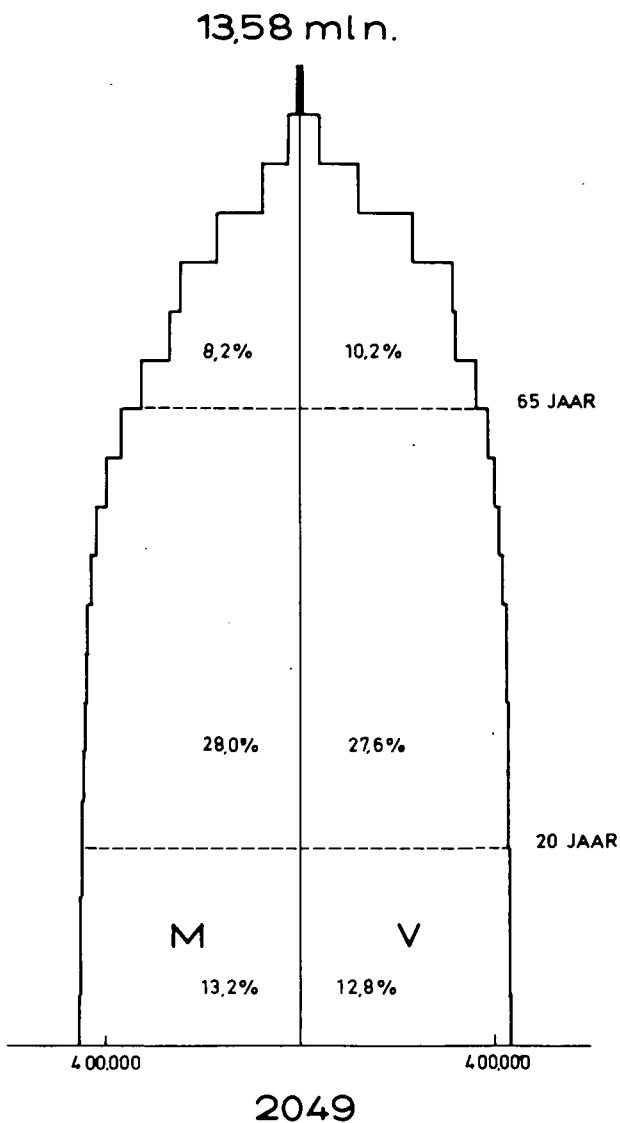
traties zullen verdere werkgelegenheid aantrekken. Dat levert echter andere ontwikkelingstendenties op, die door de Club van Rome zijn aangewezen: snellere uitputting van niet alleen economisch, maar ook fundamenteel schaarse grondstoffen en energie, en milieuvervuiling, die de levensvoorwaarden zelve aantast.

De nodige arbeidsplaatsen zullen dan ook moeten worden gezocht in arbeidsintensieve, schone en weinig energievragende bedrijfstakken. Het ligt voor de hand, ook aan de dienstensector te denken. Een aantrekkelijke mogelijkheid is arbeidstijdverkorting onder voorwaarde, dat hierdoor inderdaad de arbeid wordt gespreid. Daar waar een aanzienlijk beslag op kapitaal is gelegd, kan ploegenarbeid uitkomst bieden. Een 35-urige werkweek (5 dagen met ploegen van 8-15 uur en 15-22 uur) zou wel eens belangstelling kunnen trekken van mensen, die nu alleen maar nadelen in ploegendienst zien. In deze visie heeft arbeidstijdverkorting prioriteit boven verhoging van de goederenproductie.

Het is nodig op dit gebied studies te verrichten. Welk economisch beleid geeft de mogelijkheid tot de noodzakelijke verschuiving in de werkgelegenheidsstructuur onder handhaving van volledige werkgelegenheid?

De bejaarden

Het aandeel der bejaarden, in 1969 nog minder dan 20% der 20-64-jarigen, stijgt tot bijna 40% in 2039. Het zakt daarna tot bijna 30% in de stationaire toe-

stand. Het vraagstuk der pensioenvoorzieningen zal in de rest van onze eeuw eerder klemmender worden dan eenvoudiger. De vermindering van het aantal kinderen schept uiteraard enige financieringsruimte voor de ouderdomsvoorziening. De hoogbejaarden nemen verhoudingsgewijs nog sterker in aantal toe; dit zal extra -eisen stellen aan verzorging en verpleging. Omdat deze groep toch niet meer dan enkele procenten vormt van de totale bevolking (1½% nu, 4% bij een stationaire toestand) zal dit vraagstuk nog vrij simpel op te lossen zijn.

Woningbouw

In de rest van deze eeuw zal de bevolking volgens deze prognose minder sterk stijgen dan sinds 1945. Veel verlichting van het woningvraagstuk zal dit niet geven. De gezinsverdunding zal (door de kleinere gezinnen en het toenemend aantal bejaarden) verder gaan, waardoor de woningbehoefte sterker zal stijgen dan de bevolkingsomvang. Tegen de tijd dat de bevolking weer gaat afnemen, zullen er genoeg oude huizen zijn (in de afgelopen 25 jaar gebouwd) die alleen nog maar goed zijn voor de sloop. Het huidige krottenbestand is tegen die tijd hopelijk verdwenen.

Toch kan een consequente bevolkingspolitiek ook op dit gebied goede invloed hebben. Men weet, waar men op af gaat bij de ruimtelijke ordening. Vandaag de dag laten de overheden zich naar het schijnt eerder leiden door de noden van de dag dan door enige beleidsvisie. De druk van de bevolkingsgroei stuurt iedere keer de bestemmingsplannen weer in de war: meer woningblokken, meer industrieterreinen, meer wegen, meer havens, minder natuur, minder recreatiemogelijkheden, minder bevredigende woonvormen, minder menselijk welzijn.

Het onderwijs

Het op dit ogenblik verplichte onderwijs geldt voor de 5-14-jarigen; de 5-jarigen gaan immers vrijwel allen, zij het vrijwillig, naar de kleuterschool. De omvang van deze groep 5-14-jarigen komt uit op:

1969	2,36 mln.
1974	2,39 mln.
1979	2,26 mln.
1984	1,96 mln.
1989	1,76 mln. (stationair)

In de loop van de jaren zeventig gaat de groep, onder invloed van de verminderde geboorte, iets in omvang afnemen. Pas in het volgende decennium wordt een doorslaggevende vermindering bereikt. Overigens moet ook het resultaat voor de jaren zeventig niet worden onderschat: de onderwijzers- en lerarenopleiding proberen op het moment vergeefs op te boksen tegen de stijgende leerlingenaantallen. Deze stijgen mede door de toenemende deelneming aan het onderwijs in de niet-leerplichtige leeftijd. Iedere afremming van de leerlingenvloed, ook al is deze klein, betekent dus steun bij het verbeteren van de verhouding tussen de aantallen leerlingen en leerkrachten.

Wanneer van nu af aan kleinere jaarlichtingen worden geboren, zullen zijzelf (te beginnen in de kleuterschool) voor hun groep betere onderwijsomstandigheden aantreffen. Dit is een element, dat in de voorlichting over bevolkingsproblemen sterk de aandacht moet krijgen.

Is deze bevolkingspolitiek nodig?

De gevolgen van deze bevolkingspolitiek zijn soms bezwaarlijk. De vraag is echter of het achterwege blijven ervan niet veel bezwaarlijker is. Groeit Nederland door in het tempo 1950-1970 dan zijn er over een eeuw 40 mln. Nederlanders in plaats van 13,3 mln. Wat dit betekent voor de kwaliteit van het bestaan, blijve aan de verbeelding van de lezer overgelaten.

Nederland komt vanuit eigen, interne noodzaak in aanmerking voor de geschetste politiek. Maar ook als voorbeeld naar buiten. De bevolkingsdichtheid in België is $\frac{3}{4}$ van de onze. West-Duitsland komt op $\frac{2}{3}$,

Frankrijk en Italië liggen nog wat lager. Doch ook daar zijn concentratiegebieden aan te wijzen, waar het leven zijn natuurlijke fleur sinds lang verloren heeft en steeds verder verliest. Het is overigens duidelijk, dat een Nederlandse bevolkingspolitiek ook moet streven naar een migratiesaldo van nul. Dat is vooral een kwestie van economische politiek: geen bedrijven stichten, die alleen maar met buitenlanders kunnen worden bemand.

Gezien de totale wereldbevolking is het Nederlandse aandeel daarin gering en de Nederlandse bevolkingsgroei welhaast verdwijnend klein. Wat dat betreft is het als met de auto van meneer Jansen. Zijn wagentje brengt de drukte niet op de wegen. Maar alles bij elkaar zijn er toch wel veel files, opstoppingen, stank en ongelukken, waartoe de som van die losse wagentjes aanleiding geeft. Wie op het gebied van de bevolkingsgroei bij zijn (ook verder weg wonende) buurman veranderingen wil zien, zal zelf óók wat moeten doen. Anders verliest hij zijn geloofwaardigheid. Werelddelen als Zuid-Amerika en Afrika zijn relatief dun bevolkt, maar in Azië komen situaties voor, waarvan men alleen maar catastrofes kan verwachten. In Bangla Desj, met een bevolking ongeveer gelijk aan de West-Duitse, is de bevolkingsdichtheid nog hoger dan in Nederland. Geen wonder dat men daar praat over boerderijen met één hectare grond. Dit laatste is uiteraard slechts een voorbeeld. Er zijn echter vele andere voorbeelden, die alle te zamen wijzen op de noodzaak tot het op globale schaal voeren van bevolkingspolitiek. Binnen dit kader is de hier geschetste en voor Nederland mogelijke ontwikkeling van groot belang als bijdrage én als voorbeeld.

J. Varkevisser

ESB

Mededelingen

NIVE op Efficiency-Beurs 1972

Het NIVE, Nederlands Instituut Voor Efficiency, organiseert in samenwerking met een aantal andere organisaties vijf bijeenkomsten tijdens de Efficiency-Beurs (van 17-25 oktober a.s.) in het RAI-Gebouw te Amsterdam.

Woensdag 18 oktober 1972, 10.30 uur. „De accountant en de toepassing van de administratieve technieken voor het midden- en kleinbedrijf” door de heer E. J. Joëls, lid van de maatschap Klynveld, Kraayenhof & Co. te Amsterdam.

Donderdag 19 oktober 1972, 10.30 uur. „Keuze-criteria ten aanzien van de informatieverschaffing in het kleinere bedrijf” door de heer P. M. T. Canals, organisatie-adviseur te Rijswijk (ZH).

Vrijdag 20 oktober 1972, 10.30 uur. „Tekstverwerking, een vergeten terrein” door de heren C. Reenalda, oud-administrateur Kon. Ned. Heide Mij. te Laag-Soeren en A. van 't Hof, bedrijfseconomisch adviseur te Barendrecht.

Dinsdag 24 oktober 1972, 10.30 uur. „Computerapplicatie in marketing” door de heer P. J. Bakker, Hasco Lakfabrieken, Schoonhoven, voorzitter Studiegroep Marketing en Computer van het Nederlands Instituut voor Marketing.

Woensdag 25 oktober 1972, 10.30 uur. „Management van data-processing projecten” door Drs. J. Hirsch, hoofd van de afdeling Studie en Onderzoek van het Nederlands Studiecentrum voor Informatica te Amsterdam.

Alle bijeenkomsten vinden plaats in de Glazen Zaal van het RAI-Gebouw. Inlichtingen: NIVE, Parkstraat 18, Den Haag, telefoon (070) 61 49 91.

Examen Operationele Research Analist 1972/1973

Het door de Vereniging voor Statistiek ingestelde examen voor het diploma Operationele Research Analist zal in januari 1973 wederom worden afgenomen.

Het examen bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een statistische propedeuse in de vorm van het

examen Statistisch Analist, of eventueel een andere in het examenreglement van het examen Operationele Research Analist nader gespecificeerde prestatie. Het tweede deel betreft de eigenlijke operationele research. De schriftelijke zitting van dit examen zal in principe in januari 1973, en de mondelinge zitting omstreeks begin maart plaatsvinden. Het voor het examen vereiste werkstuk dient vóór 1 november 1972 te worden ingeleverd.

Een volledig beeld van de eisen voor en de gang van zaken bij het examen geeft de uitgave „Examen Operationele Research Analist, Examenreglement en Examenprogramma”, dat verkregen kan worden door f. 4 over te maken op girorekening 202091 ten name van de Vereniging voor Statistiek, Weena 700, te Rotterdam.

Aanmelding voor het examen Operationele Research Analist dient te geschieden vóór 1 oktober 1972 door een inschrijfformulier dat verkrijgbaar is bij de secretaris van de Vereniging voor Statistiek, Weena 700 te Rotterdam, ingevuld te retourneren.

Is het botervraagstuk onoplosbaar?

PROF. DR. H. J. FRIETEMA

Voortdurende daling van het gebruik van boter

Reeds vóór de oorlog had de margarine een vaste plaats in het consumptiepakket verworven en het was toen zelfs voor iedereen duidelijk dat het verbruik daarvan voortdurend zou toenemen ten koste van de vraag naar wat vaak natuurboter werd genoemd. Hoewel men dus reeds een stijging van het margarineverbruik voorspelde, zijn de verbruiksgegevens, althans voor ons land, toch opzienbarend, als men die van 1938 vergelijkt met die van 1970. Terwijl de consumptie van boter daalde van 5,5 tot 3,0 kg per hoofd, steeg het verbruik van margarine van 7,1 tot 17,7 kg per hoofd.

Ter illustratie van de toenemende concurrentie van de margarine-industrie ontleen ik aan de in 1969 bij Martinus Nijhoff verschenen studie *Honderd jaar Margarine* het volgende citaat:

„Een produktielijn, bestaande uit een continu werkende votator, een wikkelmachine met hoge snelheid, een machine om de dozen open te vouwen, een inpakmachine, een machine om de dozen te sluiten en een automatische palletlader, kan wellicht door niet meer dan twee mensen gecontroleerd worden. Een dergelijke lijn heeft een capaciteit van twee ton per uur. In de periode 1930-1950 is in een grote Franse margarinefabriek het aantal man-uren per ton van 40 tot 10 teruggebracht. Deze ontwikkeling is na 1950 niet blijven stilstaan”.

Niettegenstaande deze ontwikkeling is althans in ons land na de oorlog bijna voortdurend méér boter geproduceerd. Blijkens *Landbouwcijfers 1972* van het Landbouw-Economisch Instituut steeg de boterproductie van 1950 tot 1970 van 93.000 ton tot 121.000 ton, dus met ongeveer 30%.

Het doel van deze beschouwing is de oorzaken van dit merkwaardige economische verschijnsel aan te geven en daarna in te gaan op de vraag op welke wijze een aanpassing van de produktie van boter aan de vraag daarnaar zou kunnen worden bevorderd. Daarbij zal ik mij niet tot ons land beperken, maar de problematiek ook projecteren tegen de Europese Gemeenschap.

Toeneming van de melkproductie in Nederland van 1950-1970

Uiteraard houdt de omvang van de boterproductie nauw verband met de hoeveelheid melk, die aan zuivelfabrieken en melkinrichtingen wordt geleverd en met het vetgehalte daarvan. De melkproductie steeg in ons land na de oorlog vrijwel onafgebroken en in de

periode 1950-1970 zelfs met 21%. „Opmerkelijk is dat de technische vooruitgang in de landbouw in de periode 1950-1970 zeer groot is geweest”, aldus het pas verschenen jaarverslag over 1971 van het Landbouw-Economisch Instituut, dat daaraan toevoegt:

„Men zou dit in deze bedrijfstak niet hebben verwacht, want de agrarische bedrijfstak is immers niet bijzonder expansief en staat ook niet bekend om de grote mobiliteit van zijn produktiefactoren. De expansie heeft dan ook in het algemeen niet plaats gehad door nieuw gestichte bedrijven, maar op bestaande met bestaande uitrusting”.

Tevens vermeldt het LEI, dat de landbouwproductie in de periode 1950-1970 is verdubbeld en dat de omvang van de produktie in de akkerbouwsector ten achter is gebleven bij die in de veehouderij en zeer sterk bij de pluimveehouderij en de varkenshouderij.

Niet alleen de hoeveelheid melk, maar ook het vetgehalte daarvan nam geleidelijk toe. In mijn proefschrift, dat in 1937 verscheen, vermeldde ik dat het gemiddelde vetgehalte in de melk die aan Friese coöperatieve zuivelfabrieken werd geleverd in 30 jaar steeg van 3,07 tot 3,50%. Blijkens *Landbouwcijfers 1972* is dit percentage in 1969 reeds gestegen tot gemiddeld 3,96 voor alle vee in Nederland, althans voor zover dit is vastgesteld. Een toename van het vetgehalte met een derde betekent een forse bijdrage tot de produktie van boter, tenzij uit de melk andere botervet houdende produkten worden gefabriceerd, hetgeen inderdaad het geval is. Voordat hieromtrent iets zal worden opgemerkt, vermeld ik dat elke verlaging van het vetgehalte in de gestandaardiseerde consumptie- of drinkmelk uiteraard in een vergroting van de boterproductie resulteert.

Boter is bepaald niet het enige eindprodukt van de grondstof melk

Melk is een grondstof waaruit zeer verschillende eindprodukten kunnen worden gemaakt. De belangrijkste zijn nog steeds consumptiemelk, boter, kaas, gecondenseerde melk en melkpoeder. Het verbruik van deze produkten loopt sterk uiteen; consumptiemelk wordt praktisch niet geëxporteerd, maar gecondenseerde melk wordt voor het overgrote deel naar tropische landen uitgevoerd.

De zuivelindustrie en de melkinrichtingen zijn vrij in de samenstelling van het produktenassortiment, dat van melk kan worden gemaakt. De fabrikant laat zich

bij zijn besluiten welke bestemming aan de te verwerken melk zal worden gegeven uitsluitend leiden door rendementsoverwegingen, die echter in sterke mate worden beïnvloed door het Produktschap voor Zuivel. Voortdurend pleiten de melkinrichtingen bijvoorbeeld voor een prijsverhoging van melk en melkprodukten, die de melkman aan de huisvrouw levert.

De invloed op de prijsvorming van de melk- en zuivelprodukten door de overheid en de uitvoerende semi-overheidsinstanties heeft een conserverend effect op het produktiepatroon. Het schoolvoorbeeld ontleen ik graag aan de landbouwcrisispolitiek, toen bewust werd gestreefd naar handhaving van een bestaansmogelijkheid van Nederlandse boeren en tuinders en ook van het landbouw-industriële apparaat in ons land. Daarom werden crisiswinsten uit den boze geacht, met het gevolg dat zuivelfabrieken met een relatief gunstig renderend produktenassortiment van overheidswege noodzaakten werden produktieheffingen af te staan, waarvan de opbrengsten ten goede kwamen aan zuivelfabrieken met een verliesgevend produktenassortiment. Vandaar dat in 1948 de door de Stichting voor de Landbouw ingestelde Melkbestemmingscommissie, waarvan het overgrote deel van de leden „agrarfreundlich” was, onder meer als haar mening te kennen gaf dat „in beginsel aan de melk een meer rendabele bestemming zal worden gegeven, naarmate verschillen in de geldelijke opbrengsten in de melkprijs tot uiting komen”. De commissie meende „te moeten ontraden een exportpolitiek te volgen, waarbij bewust het aanbod van het beter betaalde artikel wordt beperkt, terwijl het aanbod van het minder betaalde artikel wordt uitgebreid”. De commissie „acht een bewuste beperking van de kaasexport om hoge prijzen te handhaven, een gevaar voor onze exportpositie in de toekomst. Op deze wijze zouden wij onszelf moedwillig uit de exportmarkt kunnen manoeuvreren”.

Na de oorlog meer bedrijfsvrijheid, maar te weinig commercieel besef

Toen de schaarste tengevolge van de oorlogsomstandigheden was overwonnen en alle krachten moesten worden ingespannen om de exportpositie van de Nederlandse zuivelindustrie te veroveren en te versterken, kwam er uiteraard meer bedrijfsvrijheid. Toch werd toen de basis gelegd voor een in beginsel ongemotiveerd beleid. Geleidelijk bleek het namelijk moeilijker het toenemende aanbod van zuivelprodukten, zowel in het binnenland als op de exportmarkten, tegen kostprijzen te verkopen.

Op grond van vooral de seizoenschommelingen in de melkproduktie werd in maart 1950 besloten een bodem in de markt te leggen door het bedrijfsleven in staat te stellen boter, magere melkpoeder en kaas voor rekening van de overheid bij het IVZ in te leveren tegen van tevoren vastgestelde prijzen. Deze „overschotten” moesten uiteraard tegen verliesgevende prijzen worden verkocht. De inleveringsprijzen werden volgens het proefschrift van Slot op een aantrekkelijk niveau vastgesteld, hetgeen verklaart dat een groot deel van de boterproduktie, in 1953/1954 zelfs 31.000 ton(!), via het IVZ werd verkocht. In de winter 1957/1958, aldus Slot, werd zelfs verse boter ingeleverd, terwijl tegelijkertijd koelhuisboter tegen aanmerkelijk lagere prijzen werd verkocht. In juni 1950 bleek zelfs

de bereiding van magere melkpoeder voor inlevering bij het IVZ zodanig aantrekkelijk, dat daardoor de normale bestemming van de afgeroomde melk, zowel voor particuliere consumptie als ook voor veevoerdoeleinden, in het gedrang kwam, constateert Slot, die daaraan toevoegt dat het Bedrijfschap (thans Produktschap) voor Zuivel op grond daarvan concludeerde dat met de inleveringsregel voor magere melkpoeder het doel werd voorbijgeschoten. Pas in 1958 echter werd overgegaan tot een drastische verlaging van de inleveringsprijzen. Er zou rekening moeten worden gehouden met hetgeen commercieel verantwoord zou zijn, verzuchtte men bij deze gelegenheid. Aanvankelijk konden de ingeleverde zuivelprodukten, zonder dat de normale handel werd gefrustreerd, worden verkocht aan landen met een invoermonopolie, dus aan Groot-Brittannië en enkele Oosteuropese landen, maar deze mogelijkheid deed zich later in mindere mate voor.

De gemeenschappelijke landbouwmarkt bracht weinig verandering

In 1962 werden de inleveringsregelingen, die voordien een nationaal karakter hadden, onderdeel van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek in de EEG. Met andere woorden: deze methodiek om een inzinking van het prijspeil van een relatief te grote boterproduktie te voorkomen door het uit de markt nemen van de „overschotten” of „surplussen” werd gehandhaafd. Daardoor werden de beruchte boterbergen gevormd, die later met zeer grote verliezen werden verkocht.

De inleveringsmaatregelen bieden uiteraard geen oplossing voor het probleem van een te grote produktie. Minister Vondeling heeft nog geprobeerd de steunverlening aan de melkveehouders afhankelijk te maken van de hoeveelheid melk die aan zuivelfabrieken en melkinrichtingen werd geleverd, maar deze limitering van de garantieregeling stuitte op onoverkomelijke moeilijkheden en werd althans later ingetrokken. Later is de Europese Commissie dan ook tot andere voorstellen gekomen om de melkproduktie te beperken, waartoe onder meer subsidies in het vooruitzicht werden gesteld ten bate van boeren, die melkvee zouden vervangen door slachtvee. Het wordt uiterst onwaarschijnlijk geacht dat op deze wijze een marktevenwicht zal kunnen worden verkregen.

Uitbreiding van de EG met „de vier” biedt geen oplossing van het botervraagstuk

Uit het feit dat Groot-Brittannië een tekort heeft aan boter, een van de grote probleemprodukten van de EG, wordt wel eens afgeleid dat een oplossing van dit vraagstuk zou kunnen worden verkregen door de toetreding van Engeland tot de Europese Gemeenschap. Daarbij verlieze men niet uit het oog dat de melkproduktie in Groot-Brittannië, in Ierland en in Denemarken vermoedelijk zal stijgen doordat de toetreding tot de gemeenschap zal resulteren in hogere producentenprijzen. Bovendien zal het verbruik van boter hoogstwaarschijnlijk in Groot-Brittannië teruglopen en dat van de margarine toenemen. Van een natuurlijk evenwicht tussen produktie en verbruik van boter zal dunkt mij geen sprake kunnen zijn, zonder dat speciale maatregelen worden genomen. Voor een

nadere motivering verwijs ik naar de in 1970 uitgebrachte preadviezen voor de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, waarvan een verslag in *ESB* van 20 januari 1971 is opgenomen.

Er is reeds gewezen op het stijgende vetgehalte van de melk. Mij is bekend dat althans in Nederland hoe langer hoe meer melk door de zuivelindustrie wordt uitbetaald op de basis van het daarin aanwezige eiwit. Bij de introductie van deze belangrijke beïnvloeding van de prijsvorming van melk enkele jaren geleden, is uitgegaan van de overweging dat ook in de toekomst het eiwit in de melk een grotere waarde heeft dan het vetgehalte. Helaas is het niet gemotiveerd hiervan een belangrijke beperking van het botervet te verwachten. Koemelk heeft namelijk de eigenschap dat het vetgehalte daarin ongeveer parallel loopt met het eiwitgehalte; een hoog eiwitgehalte in koemelk betekent ook een hoog vetgehalte.

Een nieuwe boterberg is in zicht; wat wordt overwogen?

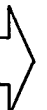
Juist omdat het uit de markt nemen van een deel van de overproductie, dat dan later tegen sterk verliesgevende prijzen zal moeten worden verkocht, geen bijdrage kan vormen tot een herstel van het evenwicht op de markt, zou na een jarenlange ervaring de conclusie moeten worden getrokken dat een eind moet worden gemaakt aan deze zinloze politiek, die ten laste van de belastingbetaler wordt gevoerd. *Het is immers onverantwoordelijk dat buitengewoon kostbare maatregelen worden genomen, zonder dat het vraagstuk dat moet worden opgelost, een stap dichterbij een oplossing wordt gebracht.* In dit verband moet ik

de aandacht erop vestigen dat het bestuur van het Produktschap op 31 mei jl., met het oog op de zich aankondigende boterberg, uitsluitend discussieerde over het beschikbaar stellen aan banketbakkers, biscuitfabrieken en aan het leger van „afgeprijsde” boter, over het bevorderen van de verwerking van boter in vetmengsels voor export in de vorm van ghee en over het verlenen van toeslagen voor de bereiding van zgn. halfboter.

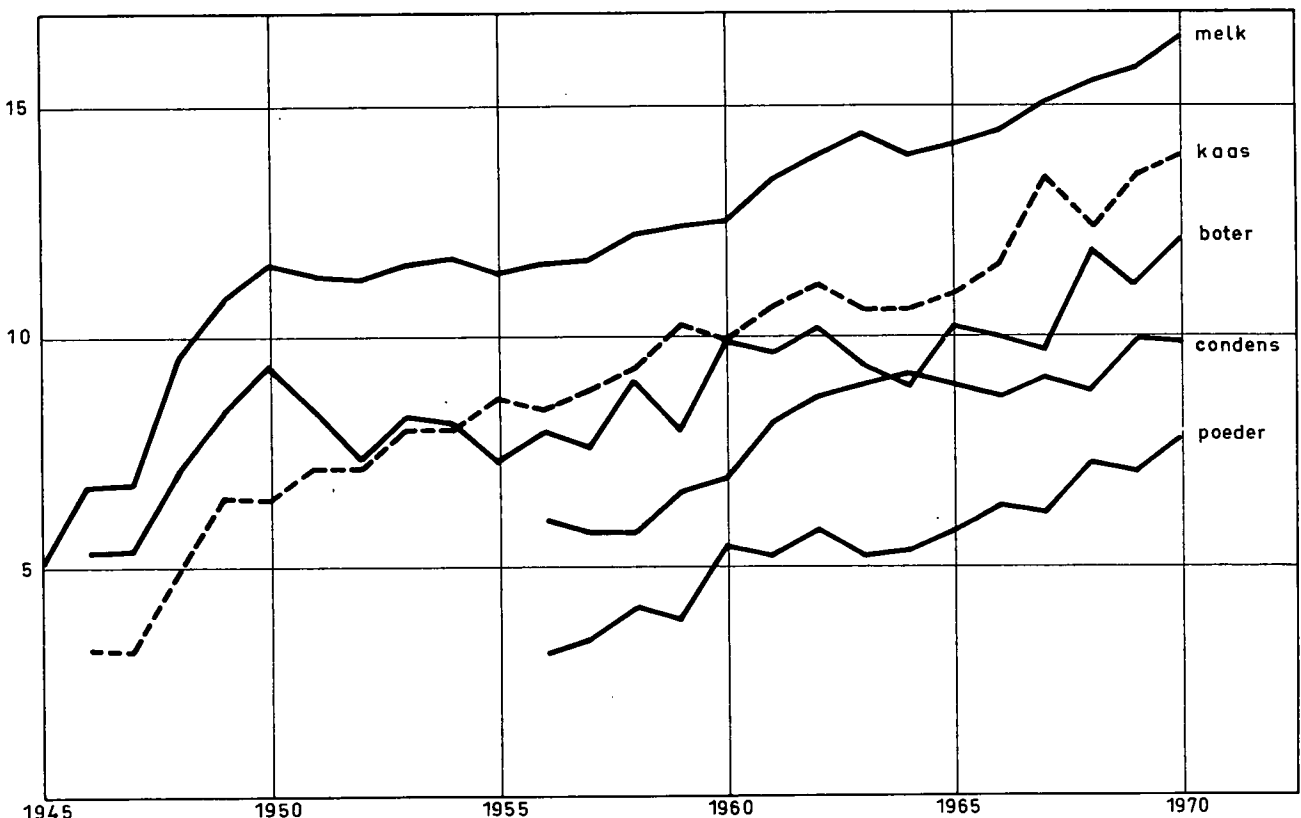
Verandering in het produktenassortiment van de zuivelindustrie noodzakelijk

Van het botervet in de melk hoeft niet alleen boter te worden gemaakt, omdat dit ook wordt verwerkt in andere zuivelprodukten als kaas, gecondenseerde melk en melkpoeder, alsmede yoghurt, vla, koffieroom, roomijs en andere produkten van de melkman. Een voordeel bij de verwerking van het overtollig botervet is dat de exportmogelijkheden van met name gecondenseerde melk praktisch alleen maar bepaald worden door hun concurrerend vermogen op de wereldmarkt. Het melkverwerkingspatroon in Frankrijk en Duitsland is mij onbekend, wel heb ik de indruk dat met name in Frankrijk meer fantasie en commerciële zin aan de dag worden gelegd dan in ons land.

Van het Nederlandse zuivelproduktenpatroon heb ik een grafiekje gemaakt dat hier wordt afgedrukt. Daarin zijn produktiegegevens, gepubliceerd door het Landbouw-Economisch Instituut en het CBS van Nederlandse melk, boter, kaas, gecondenseerde melk en melkpoeder, in de vorm van lijnen weergegeven. Dat de produktie van consumptiemelk daarin niet is aangegeven, is geen overwegend bezwaar, omdat uit an-

PRODUKTIE VAN MELK EN ZUIVELPRODUKTEN IN NEDERLAND SEDERT 1945

Bron: *Landbouwcijfers 1972*. Eén eenheid langs de verticale as stelt 500.000 ton melk, 10.000 ton boter, 20.000 ton kaas, 50.000 ton condens of 20.000 ton poeder voor.

Nieuwe tarieven voor de inkomstenbelasting

C. P. A. BAKKER*

Met de jongste voorstellen tot herziening van de tarieven van de inkomstenbelasting wordt niet alleen uitvoering gegeven aan de belofte prioriteit te verlenen aan het optrekken van de belastingvrije voet, doch bovendien een verdergaande herziening aan de orde gesteld, waarbij rekening is gehouden met verschillende knelpunten die in de loop van de tijd zijn ontstaan door het oplopen van de progressie. Het is daarom te hopen, dat de behandeling van de voorstellen zo vlot mogelijk verloopt, zodat de nieuwe regeling op 1 januari 1973 overeenkomstig de bedoeling kan ingaan.

Wie na een globale kennisneming van de voorstellen dieper op de zaak ingaat, komt al spoedig tot de conclusie, dat de materie bijzonder zorgvuldig is voorbereid en een harmonisch geheel vormt. In het hierna volgende zal ik mij beperken tot een tweetal punten, die in de tot nu toe verschenen commentaren nog maar weinig of geen aandacht hebben gekregen. Het eerste punt betreft de kinderaftrek en het tweede de vorm van de dekking van de lasten voortvloeiende uit het optrekken van de belastingvrije voet.

De kinderaftrek

Voorgesteld wordt de kinderbijslag niet meer te rekenen tot het inkomen en in verband daarmee de

bestaande kinderaftrek te verlagen. Op zichzelf is dit een goede maatregel, welke leidt tot een aanzienlijke vereenvoudiging in de uitvoering. De kinderaftrek in het huidige tarief bestaat uit twee delen en wel:

- a. een primaire aftrek, welke te beschouwen is als een verhoging van de belastingvrije voet;
- b. een aanvullende aftrek, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat de draagkracht van een gezin lager is naarmate meer personen van het inkomensgedeelte boven de belastingvrije voet moeten leven.

In de naoorlogse jaren is geleidelijk een discrepantie ontstaan tussen de ontwikkeling van de belastingvrije voet in het algemeen en die van de primaire aftrek voor het kind. Deze discrepantie werd veroorzaakt door incidentele bijstellingen van de belastingvrije voet in het algemeen *niet óf niet volledig* toe te passen op de primaire kinderaftrek. Voor de laagste inkomens had dit niet zo veel te betekenen, omdat het tekort op de primaire aftrek praktisch werd opgevangen door de aanvullende aftrek. Voor de middelbare en hogere inkomens lag dit anders. De totale aftrek per kind (primaire en aanvullende aftrek te zamen) ligt in het officiële niet verhoogde tarief van 1972 onder de 25%

* De auteur is registeraccountant.

deren hoofde bekend is dat het verbruik daarvan opvallend stabiel is en ook omdat daarin praktisch geen oplossing van het botervraagstuk ligt.

Opvallend in mijn grafiekje is dat de produktielijnen van melk, boter, kaas, gecondenseerde melk en melkpoeder vrijwel parallel lopen. In deze stabiliteit komt naar mijn mening ook het conserverend effect van het melk- en zuivelbeleid tot uiting. Mijn conclusie is dan ook dat het bedrijfsleven krachtig zal moeten worden gestimuleerd in de richting van het verwerken van de melk tot minder boter en tot meer andere vethoudende zuivelprodukten. Deze stimulans zal moeten worden gevonden in steeds lagere inleveringsprijzen voor boter, zodat het bedrijfsleven genoodzaakt wordt zijn verwerkingspatroon blijvend te veranderen. Vanzelfsprekend moet het bedrijfsleven de gelegenheid worden geboden investeringen te doen en de afzet rustig te wijzigen; het moet weten waar het aan toe is.

Ik acht het typerend voor het tot nu toe gevoerde overheidsbeleid dat de algemeen-secretaris van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond, FNZ, in de algemene vergadering van deze organisatie in december 1971 verzuchtte:

„Het wordt nog steeds als een dreigement van de heer Mansholt gevoeld dat export van zuivelprodukten uit de EEG eigenlijk een onding is, althans wanneer er geld bij moet”.

Ik las dezer dagen in de krant dat Dr. Mansholt erop zou hebben gewezen dat „het langzamerhand tijd wordt dat we leren van de mislukkingen in het verleden”. Hij sprak deze woorden in de VN-milieuconferentie in Stockholm; ik dacht toen ik daarvan kennis nam ook aan de landbouwpolitiek in de EG.

H. J. Frietema

van de belastingvrije voet voor een echtpaar, terwijl dit in 1948 gold voor de verhouding van de primaire aftrek alleen tot die belastingvrije voet, zodat men zou kunnen zeggen, dat de aanvullende aftrek geleidelijk is afgebroken.

De voorgestelde regeling van de nieuwe kinderaftrek sluit voor kleine gezinnen aardig aan op de bestaande situatie. Grotere (fiscale) gezinnen gaan er veelal op achteruit als gevolg van het feit dat voor drie en vier (fiscale) kinderen dezelfde aftrek geldt namelijk f. 1.500 per jaar en dat alleen voor het vijfde kind hieraan nog f. 500 wordt toegevoegd.

In welke mate dit het geval is, blijkt uit het volgende overzicht, waarbij is uitgegaan van een loon, dat ongeveer correspondeert met het wettelijk minimum-loon, hetgeen leidt tot een belastbaar inkomen van f. 10.000 en waarin ter vergelijking is toegevoegd het geval met een belastbaar inkomen van f. 12.000, dat correspondeert met het loon van een geschoolde handarbeider.

Zelfs als men nog buiten beschouwing laat, dat de huidige regeling van de kinderaftrek onvoldoende recht doet aan de vermindering van de draagkracht bij toenemend kindertal, dan is het duidelijk, dat de voorgestelde verzwaring van de belastingdruk voor de echte grote gezinnen *niet aanvaardbaar* is.

Ten einde verzwaring van de belastingdruk voor de grote gezinnen te voorkomen is de beste oplossing de aftrek van f. 500 te verlenen per kind, ongeacht het aantal, d.w.z. ook voor het vierde kind en voor het zesde en volgende kinderen. Daarmede is tevens een deel van de bestaande achterstelling ingelopen. Indien de regering zich op het standpunt zou stellen, dat hiervoor de middelen ontbreken, dan dient de kinderaftrek te worden gesteld op f. 450 per kind voor elk kind. De kosten van deze wijziging zijn nihil. Een tussenweg, welke betrekkelijk weinig kost, is in elk geval ook voor het vierde en zesde kind een aftrek van f. 500 toe te staan.

Een dergelijke voorziening is ook van belang voor de middengroepen, die de rekening gepresenteerd krijgen voor de verhoging van de college- en inschrijvingsgelden bij het wetenschappelijk onderwijs en voor de verhoging van de schoolgelden voor het voortgezet onderwijs. Daarvoor is des te meer aanleiding nu in het algemeen voor de middengroepen een extra verhoging van de progressie in de voorstellen is opgenomen.

Het dekkingsplan

In het algemeen werd verwacht, dat het optrekken van de belastingvrije voet gepaard zou gaan met een verzwaring van de omzetbelasting. Aangezien een verhoging van de omzetbelasting reeds nodig is voor andere doeleinden hebben de bewindslieden gemeend de dekking vooral te moeten zoeken in een verscherping van de progressie voor de middengroepen. De grootste klap valt voor de inkomens tussen ca. f. 22.000 en ca. f. 42.000. Terwijl nu het marginale percentage bij f. 22.000 ligt rond de 35, zal het voorstel dit op 40 brengen. De grootste sprong wordt gemaakt bij het overschrijden van f. 30.000, waarvoor nu een marginaal percentage van 43 en straks van 50 geldt. Ook voor de daarna volgende schijven is in het algemeen een percentage gekozen dat dicht ligt bij het maximum van de geldende tarieven.

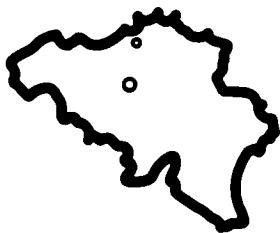
Dit dekkingsplan gaat dwars tegen de ontwikkeling in EG-verband in. Daarmede verkleint men de kansen op het verkrijgen van medewerking van de belanghebbenden tot matiging van de eisen voor middelbare en hogere inkomens. Erger is echter, dat men opnieuw een stimulans geeft tot verzwakking van de belastingmoraal. Het is m.i. noodzakelijk, dat de sprong van 40 naar 50% wordt vervangen door twee sprongen resp. 40 naar 45 en van 45 naar 50%. De percentages van 56 en 61 kan men daarbij met 1 punt verlagen tot 55 en 60. Ter gedeeltelijke compensatie kan het percentage 68 zonder bezwaar vervallen, zodat direct na 65 het maximum van 70 wordt bereikt. Ter verdere compensatie kunnen de schijven worden teruggebracht tot f. 10.000 (boven f. 35.000 nieuw belastbaar inkomen). Men krijgt dan vanaf de vierde schijf het volgende beeld:

inkomen tussen :	belasting- percentage	tegenover voorgestelde belasting- percentage
f. 23.750 en f. 35.000	45	50
f. 35.000 en f. 45.000	50	50/56
f. 45.000 en f. 55.000	55	56/61
f. 55.000 en f. 65.000	60	61
f. 65.000 en f. 75.000	65	65
f. 75.000 en f. 85.000	70	65
f. 85.000 en f. 125.000	70	68
boven f. 125.000	70	70

Belastbaar inkomen zonder kinderbijslag

tariefgroep	f. 10.000			f. 12.000		
	belasting volgens voorstel	huidig tarief a) *	ver- schil	belasting volgens voorstel	huidig tarief a) *	ver- schil
geen kinderen	900	917	-- 17	1.380	1.352	+ 28
1 kind	780	815	-- 35	1.260	1.229	+ 31
2 kinderen	660	687	-- 27	1.140	1.131	+ 9
3 kinderen	540	624	-- 74	1.020	1.004	+ 16
4 kinderen	540	574	-- 34	1.020	951	+ 79
5 kinderen	420	496	-- 76	900	894	+ 6
6 kinderen	420	458	-- 38	900	854	+ 46
7 kinderen	420	416	+ 4	900	813	+ 87
8 kinderen	420	349	+ 71	900	796	+ 104
9 kinderen	420	340	+ 80	900	776	+ 124
10 kinderen	420	310	+ 110	900	754	+ 146

a) d.i. tarief 1972 exclusief wiebeltax over belastbaar inkomen + kinderbijslag naar de stand op 1 juli 1972.

Over bankstaking en pondcrisis

E. THIELEMANS*

België kende in de tweede week van juni een eerder ongewone staking, namelijk van de bankbedienden. Eerder ongewoon aangezien de vorige stakingsbeweging — die trouwens beperkt was — in 1956 had plaatsgehad en men voor een werkelijk algemene staking naar de jaren dertig moet teruggaan. Tot een algemene staking is het evenwel niet gekomen. Zoals vaak in zulke omstandigheden liepen de medegedeelde cijfers erg uiteen naar gelang ze van de vakbonden of van de bankdirecties kwamen. Het betalingsverkeer bleef gelukkig van ontreddeering gespaard. Na een week werd men het eens over de inhoud van een nieuw zgn. sociaal akkoord voor de periode juli 1972 - december 1973. De overeenkomst slaat in essentie op loonsverhogingen. De oorspronkelijke vakbondseisen lagen aanmerkelijk hoger dan wat de bankdirecties meenden te kunnen doen op grond van kosten- en rentabiliteitsoverwegingen en op grond van de vereisten van het algemeen economische evenwicht.

De bezoldigingen bij de banken zijn in de loop der jongste jaren sneller toegenomen dan in vele andere sectoren. De nieuwe regelingen,

die moeten worden getroffen voor de financiële instellingen uit de openbare sector, zouden worden afgestemd op de regelingen bij de banken en het lag voor de hand dat de ontwikkeling der bezoldigingen in de openbare financiële sector niet zonder invloed zou zijn op het overheids personeel met de daaraan verbonden begrotingscomplicaties.

Ook in België — zij het dan in een niet zo sterke mate als in Nederland — blijft de prijsinflatie aanhouden. Van juni 1971 tot juni 1972 steeg het indexcijfer van verbruiksprijzen met 5½%. De kosteninflatie doet zich eveneens hier te lande gelden en de overheid is dan ook ten zeerste bezorgd voor het tempo der loonstijgingen vooral nu de economie zich in een beginfase van conjunctuurherstel lijkt te bevinden. Hoewel zij zich van rechtstreekse tussenkomsten onthoudt was de overheid erg begaan met de afloop van de onderhandelingen in de banksector. Haar zorg is immers evenwichtsverstoringen te voorkomen of althans deze zoveel mogelijk te beperken. Naar gelang verstoringen zich toch voordoen neemt meteen de waarschijnlijkheid toe dat ook het

externe evenwicht in het gedrang komt.

Dit is het wat de EG-Commissie ertoe heeft gebracht een waarschuwend geluid te laten horen voor het economische beleid in de Gemeenschap. Het is inderdaad nogal verontrustend dat ondanks de conjuncturele verdraging in 1971/1972 de consumptieprijzen in de landen van de Gemeenschap blijven stijgen met een tempo van 5 tot 8% per jaar. Moet daar nog het effect van een versnelde groei bijkomen? Het wordt onder zulke omstandigheden bepaald moeilijk de opbouw van een economische en monetaire unie met werkelijke kansen op slagen aan te pakken.

De afgelopen weken werd heel wat gewerkt aan voorstellen voor een Europees Fonds voor Monetaire Samenwerking, waarvan tot nog toe werd gehoopt dat de topconferentie in de herfst hiertoe een aardige stoot zou geven. Intussen is het vrij onzeker geworden of deze voor wel zal doorgaan nu president Pompidou aan zijn twijfels de vrije loop heeft ge-

* Economisch adviseur van de Kredietbank te Brussel.

De belasting bedraagt dan:

bij f. 35.000	f. 12.462,50	i.p.v. f. 13.025,—
bij f. 65.000	f. 28.962,50	i.p.v. f. 30.637,50
bij f. 85.000	f. 42.462,50	i.p.v. f. 43.637,50
bij f. 125.000	f. 70.462,50	i.p.v. f. 70.837,50
bij f. 45.000	f. 17.962,50	i.p.v. f. 18.625,—

De verder benodigde dekking kan met minder pijn worden verkregen door het 4%-tarief van de omzetbelasting met 1 of 2 punten (extra) te verhogen¹⁾. Elke punt verhoging betekent ongeveer een stijging van de kosten van levensonderhoud van 0,5%. Op het eerste gezicht lijkt dit vooral een aanslag op het levenspeil van de personen met de laagste inkomens. Toch is dit niet het geval. Dat komt omdat de bestedingen

welke onder het 4%-tarief vallen ook toenemen bij stijging van het inkomen. Het ongewenste effect voor de laagste inkomens kan men tegenwoordig gemakkelijk compenseren. Aangezien het ook op langere termijn gezien noodzakelijk is de druk van de directe belastingen (welke grotendeels wordt afgewenteld!) te verschuiven naar de indirecte belastingen, lijkt het onverstandig thans eerst nog een stap in tegengestelde richting te doen.

C. P. A. Bakker

¹⁾ Voor een uitvoerige motivering wordt verwezen naar het mei/juni-nummer van *Politiek perspectief* onder de titel „Nieuwe middelen voor nieuwe taken”.

geven, in het bijzonder ter gelegenheid van eerst Belgisch en later Nederlands hoog bezoek. En de sterlingcrisis is wellicht ook niet van dien aard om de regeringen te doen besluiten tot die volgende stap naar de monetaire unie die de instelling van een Europees Fonds zou betekenen.

De nieuwe crisis van het pond was reeds geruime tijd latent aanwezig. De competitieve voordelen van de devaluatie van november 1967 verdwijnen geleidelijk onder invloed van de prijs- en kostenstijgingen; de belangrijke massa kortlopende gelden in de voorbije jaren, door de hogere rentevoeten tot Londen aangetrokken, was een bestendige bedreiging voor de betalingsbalans, de reserves en het pond; het ogenblik van de definitieve toetreding tot de EG komt geleidelijk naderbij en sedert lang wordt algemeen gedacht dat het Verenigd Koninkrijk zich de toetreding zou vergemakkelijken door een devaluatie van zijn valuta t.o.v. de andere. De recente verslechtering van de handelsbalans, de stakingen en een paar ongelukkige uitlatingen van politici deden de rest. Nadat het pond gedurende ongeveer twee weken onder druk had gestaan kondigde de Britse regering op vrijdag 23 juni haar beslissing aan het te laten zweven.

Groot-Brittannië had in december jl. het akkoord van Washington over de invoering van zgn. spilkoersen en over een bandbreedte van tweemaal $2\frac{1}{4}\%$ waarbinnen de andere valuta's t.o.v. de dollar konden schommelen, mede ondertekend. Begin mei was Groot-Brittannië toetreden tot het EG-stelsel van vernauwde onderlinge marges voor wisselkoersschommelingen, dat tussen de Zes sedert 24 april wordt toegepast. De afwijking op een bepaald ogenblik tussen de contantkoers van het pond en deze van een andere EG-valuta mocht maximaal $2\frac{1}{4}\%$ bedragen, net zoveel als tussen het pond en de dollar. De centrale banken zouden interveniëren op de wisselmarkten indien deze $2\frac{1}{4}\%$ marge dreigt te worden overschreden.

In de tweede en derde week van juni zouden interventies ten voordele van het pond hebben plaats gehad ten belope van £ 1 mrd, dit is \$ 2,6 mrd. In het akkoord over de margevernuwing is opgenomen dat een land de volgende maand zijn schulden t.o.v. de partners voortvloeiend uit de steunacties aanzuivert door afstand van internationale

reserves en dit in verhouding tot de relatieve belangrijkheid van de bestanddelen van zijn reserves. De reserves van het Verenigd Koninkrijk die eind mei £ 2,7 mrd., dit is \$ 7 mrd. bedroegen, bestaan grotendeels uit dollars, wat met zich meebrengt dat de steunende landen hun niet-inwisselbare dollarreserves zullen zien oplopen.

Reeds uit dien hoofde was er reden om de steunacties niet onbeperkt voort te zetten. Voor Groot-Brittannië zou trouwens de verdere verdediging van de te Washington overeengekomen spilkoers het gevaar met zich brengen zijn reserves te zien wegsmelten als sneeuw voor de zon. Voor de Britse regering stonden derhalve nog twee mogelijkheden open: ofwel het pond losmaken van zijn spilkoers en de voorziene $2\frac{1}{4}\%$ marges, d.w.z. het pond te laten zweven zoals in 1971 verschillende valuta's vanaf mei tot december hebben gedaan, ofwel vlug — d.w.z. over het weekend — een andere spilkoers invoeren en zich verder houden aan de overeenkomst van Washington en het EG-stelsel van vernauwde marges. De Bank of England zou voorstander geweest zijn van de tweede weg, maar de regering besliste tenslotte voor de eerste. De wisselmarkten werden gesloten en de EG-landen hielden be raad over wat kon worden gedaan.

Op het ogenblik dat deze kroniek wordt geschreven lijken de eerste moeilijkheden van de monetaire crisis door de Britse beslissing losgebroken reeds te zijn overwonnen. De Zes EG-landen hebben te Luxemburg kunnen voorkomen dat een of meer van hun valuta's zouden zweven, hetgeen vanzelfsprekend een felle deuk zou hebben gegeven in het plan voor de monetaire en economische unie. Zij hebben ook niet beslist tot een gezamenlijk zweven van de EG-valuta's, t.o.v. de dollar. M.a.w. de kern van de Zes blijft één en blijft vasthouden zowel aan het Washington-akkoord als aan het stelsel van de vernauwde marges en van de daarmee verbonden interventieverplichtingen. Wel werd beslist dat Italië gedurende drie maanden de koers van de lire binnen de communautaire $2\frac{1}{4}\%$ bandbreedte mag houden door rechtstreekse interventies in dollar. De lire was immers eveneens, zoals trouwens ook de Deense Kroon, onder druk gekomen. Voor de andere EG-landen brengt dit mede dat het risico van een verzwakking van de dollar ver-

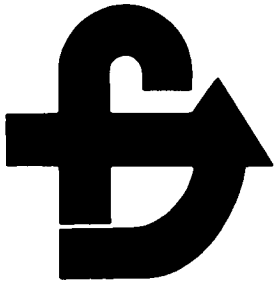
groot en meteen ook de waarschijnlijkheid om bijkomende dollars in hun reserves te moeten opnemen. Zij behouden vanzelfsprekend de verplichting om zo nodig lire-aankopen te doen met het oog op koersondersteuning die dan na enkele weken door Italië zouden worden vereffend, onder meer ook in dollars, waarschijnlijk in een grotere mate dan hun verhouding tot de totale Italiaanse reserves.

Men is tot deze „versoeplingen” van het communautaire systeem gekomen, met de bedoeling dit systeem overeind te houden en de geloofwaardigheid van de opzet van de economische en monetaire unie niet opnieuw in diskrediet te brengen. Bij de heropening van de wisselmarkten op woensdag 28 juni hield de Italiaanse centrale bank de koers van de lire t.o.v. de dollar dicht bij de spilkoers. De andere centrale banken steunen de lire zodat de $2\frac{1}{4}\%$ marge kan worden gerespecteerd. Het pond sterling vertoonde op de contantmarkt een disagio van rond 4,6% t.o.v. de dollar en rond $6\frac{1}{2}\%$ à 7% t.o.v. de Europese valuta's.

Algemeen wordt verwacht dat het pond nog dit jaar zal devalueren. Of deze mini-crisis tot een grote crisis zal uitgroeien, hangt essentieel af van de positie van de dollar. Het is bemoedigend dat bij de heropening van de wisselmarkten de dollar niet meteen is afgegleden. Dit is evenwel geen waarborg voor de toekomst. Een sterke depreciatie van het pond zou een bijkomende druk zijn op de dollar. In deze omstandigheden is het niet verwonderlijk dat de plannen van J. Rueff opnieuw op de voorgrond komen. Hopelijk gaat de storm tijdig luwen, zodat de geleidelijke omvorming van het internationale monetaire bestel het haalt op een radicale ingreep met vele onzekerheden.

E. Thielemans

**Met „ESB”
een beter
economisch-
politiek
inzicht**

Grondtrekken van een ideaal belastingstelsel (II)*

DRS. F. TH. GUBBI

Tussenbalans

Een ideaal of optimaal belastingstelsel moet voldoen aan eisen van doelmatigheid en rechtvaardigheid. De doelmatigheid wordt bepaald door de mate waarin wordt voldaan aan de maatschappelijke doeleinden welke met de belastingheffing worden beoogd. Dergelijke doelstellingen houden, gegeven het peil van de overheidsuitgaven, eisen in, zowel ten aanzien van de totale omvang van de door de belastingheffing veroorzaakte koopkrachtonttrekking als ten aanzien van de wijze waarop de belastingschuld over de contribuabelen moet worden verdeeld; een en ander bezien mede in het licht van de mogelijke reacties van de belastingplichtigen op deze gedwongen koopkrachtonttrekking (= transferlast van de belastingheffing). De eis van rechtvaardigheid houdt in dat zowel de verdeling van de belastingschuld over de contribuabelen als de wijze van tenuitvoerlegging van de belastingheffing in overeenstemming dient te zijn met het heersende rechtsgevoel.

Zowel voor wat betreft rechtvaardigheids- als doelmatigheidseisen geldt dat deze bepaald worden door de economische, politieke en culturele situatie van een samenleving. Zij zijn derhalve aan plaats en tijd gebonden. Op grond hiervan kan een ideaal belastingstelsel nimmer een voor alle plaatsen en tijden geldend absoluut gegeven zijn¹⁾.

In de continentaal-Europese belastingliteratuur is aan de rechtvaardigheidseis (of -gedachte) de meeste aandacht besteed. De nadruk viel hierbij op vragen als de rechtsgrond van de belastingheffing en de rechtvaardige verdeling van de belastingschuld.

In de angelsaksische wereld is de literatuur over belastingen voor een groot deel afkomstig van economen. Hierdoor hebben daar de eisen

ten aanzien van de doelmatigheid van de belastingheffing (het verwachte economische effect) een duidelijker invloed dan de rechtvaardigheidsgedachte (dit laatste is meer een randvoorwaarde). Dit moge reeds blijken uit de indertijd door Adam Smith gegeven regels (maximen) voor de belastingheffing; te weten: „ability, certainty, convenience and efficiency”.

In het huidige tijdvak is ook in landen van continentaal-Europa een duidelijker invloed van het economische denken op het terrein van de belastingheffing merkbaar. De ruimere uitleg die heden ten dage aan de functies van de belastingheffing wordt gegeven — met name op het terrein van het herverdelingsbeleid en de conjunctuurpolitiek — markeert deze ontwikkeling. Zij mist haar uitwerking niet op de literatuur die vormend werkt op de gedachte over het (ideale) belastingstelsel.

Met name F. Neumark heeft in zijn laatst verschenen handboek *Grundsätze einer gerechten und ökonomisch rationaler Steuerpolitik*, in een synthese van economisch en juridisch denken over belastingen, getracht een optimaal stelsel te construeren dat zoveel mogelijk beantwoordt aan eisen van doelmatigheid en rechtvaardigheid. Hierbij heeft Neumark niet zoals te doen gebruikelijk de belastingtechniek beschouwd als een zaak die meer uitsluitend de ambtenaren, belast met het ontwerpen van belastingweten, aangaat, noch heeft hij de belastingpsychologie gezien als iets waar alleen de politici zich over moeten ontfemen. Beide krijgen bij hem het volle pond.

Het stelsel-Neumark

Naar de opvatting van Neumark zou een rechtvaardig en rationeel belastingstelsel aan een achttiental regels of maximen (Grundsätze) moe-

ten voldoen. Deze Neumarkse maximen zijn voor een belangrijk deel te herleiden tot de voor Nederlandse belastingdeskundigen niet onbekende reeks beginselen welke volgens De Langen aan het Nederlandse belastingrecht ten grondslag zouden liggen²⁾. Wat bij De Langen nog veelal een „zo is het” inhoud is bij Neumark evenwel een „zo behoort het” geworden³⁾. Op grond van deze

* In deel 1 werd het stelsel-Haller besproken, *ESB* van 21 juni jl.

¹⁾ Cf. F. Neumark, *Grundsätze der Besteuerung in Vergangenheit und Gegenwart*, 2e druk, Wiesbaden, 1970: „Denn gleichviel, ob man... das Ziel der Besteuerungsprinzipien in der Aufstellung eines zu verwirklichenden Idealbildes der Besteuerung erblickt oder, ... jene Prinzipien als Kriterien für die Beurteilung der Rationalität eines konkreten Steuersystems ansieht — in jedem Falle dürfte die örtlich-zeitliche Relativität der Geltung unserer Grundsätze in die Augen springen” (blz. 34).

²⁾ In zijn boek *De grondbeginselen van het Nederlandse belastingrecht*, (Alphen aan den Rijn, 1954) heeft W. J. de Langen zich beijverd aan de hand van de zgn. empirisch-analytische methode gezaghebbende rechtsoordelen op te sporen welke aan het Nederlandse belastingstelsel vorm en inhoud hebben gegeven. Naar zijn mening zijn deze rechtsoordelen te herleiden tot een zestal beginselen die aan ons belastingstelsel ten grondslag liggen. Zij dienen, zij het veelal onder andere naam of in andere volgorde in vele normatieve beschouwingen over belastingstelsels als bouwstenen voor een rechtvaardig en rationeel systeem. Zo ook in de werken van Haller, Neumark e.a.

³⁾ In zijn opstel *Grundsätze der Besteuerung in Vergangenheit und Gegenwart* (op. cit.), verduidelijkt Neumark dit als volgt: „In concreto bedeutet dies, dasz die Grundsätze der Besteuerung a. aus Wesen und Funktionen der Steuer abgeleitet und b. in hypothetischer Form aufgestellt werden müssen, d.h. dasz bestimmte... mittels steuerlicher Masznahmen zu verwirklichende Ziele als politisch-soziologisch gültig anerkannt werden” (blz. 34).

Neumarkse regels kan de belasting-wetgever een stelsel opbouwen dat zijn budgettaire, herverdelende en regulerende functie op adequate wijze kan vervullen en dat voorts in overeenstemming is met algemene opvattingen inzake billijkheid en redelijkheid en — last but not least — dat voor administratie en contribua-belen verstaanbaar en uitvoerbaar is.

Op vele punten zijn, aldus Neumark, bestaande belastingstelsels niet in overeenstemming met de eisen waaraan een billijke en rationele belastingheffing moet voldoen. Dit is vaak te wijten aan het insluipen van bijzondere voorkeursregelingen, faciliteiten e.d., waaraan groepsbelangen niet altijd vreemd zijn. Dergelijke met een billijke en rationele belastingheffing op gespannen voet staande privileges — zij botsen met name tegen Neumarks *Grundsatz der Vermeidung steuerdirigistischer Massnahmen*⁴⁾ — zullen wel nimmer geheel en al ter zijde geschoven kunnen worden. Daarvoor hebben in onze huidige „demokratische Gruppenstaat” dergelijke belangen- of pressiegroepen een te grote invloed op het politieke besluitvormingsproces. Dit mag de fiscaal-jurist en -economist er evenwel nimmer van weerhouden in woord en geschrift te blijven ijveren voor een zo „zuiver” mogelijk belastingstelsel; verwerpen de al hetgeen de toets van een objectieve kritiek niet kan doorstaan.

Aangezien het stelsel-Neumark op vele punten overeenkomt met Hallers grondtrekken van een ideaal belastingstelsel, zal in het hiernavolgende, alleen al uit een oogpunt van vermindering van dubbeluren, worden volstaan met het signaleren van kenmerkende punten van verschil in de theoretische concepties van beide schrijvers. Hierbij zullen tevens enige saillante punten in het betoog van Neumark worden aangestipt.

1. Naar de opvatting van Neumark behoren accijnzen en weelder-tarieven in het kader van de omzetbelasting niet thuis in een ideaal belastingstelsel. Dergelijke heffingen belemmeren een optimale verdeling van de produktiemiddelen overeenkomstig de consumentenpreferenties. Ze zijn bovendien naast een algemene omzetbelasting en een algemene progressieve inkomensbelasting in het licht van de herverdelende functie van de belastingheffing overbodig (hetzelfde geldt voor specifieke heffingen op luxe gebruiksgoederen naast een algemene vermogensbelas-

ting). Evenzo vinden ook bijzondere opbrengstbelastingen (zoals de ondernemingsbelasting en de grondbelasting) en verkeersbelastingen (zoals zegel- en registratiebelastingen) in de ogen van Neumark geen genade. Hun bestaansgrond in een modern Noordwest-Europees belastingstelsel is eigenlijk alleen in hun budgettaire opbrengst te zoeken. Dergelijke heffingen doen slechts draagkracht vermoeden daar, waar in het kader van de direct geheven moderne inkomensbelasting hieromtrent een grotere mate van zekerheid kan worden verkregen, zodat alleen in het laatste geval belastingheffing gerechtvaardigd is.

2. In de praktijk zal veelal met een *second best* oplossing moeten worden volstaan, welke op twee belangrijke onderdelen een inbreuk op het bovenstaande zal betekenen.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut der Nederlandse Economische Hogeschool

a. Een beperkt aantal accijnzen kan worden geheven indien en voor zover niet op andere wijze de budgettaire functie van dergelijke heffingen kan worden overgenomen. Hierbij moet men niet, zoals bij Haller, op gezondheidspolitieke (schijn-)overwegingen terugvallen.

b. Een tweede concessie is het behouden van de grondbelasting. Alhoewel voor deze belasting naast een algemene inkomens- en vermogensbelasting geen plaats meer is, dient zij niettemin behouden te blijven zolang in vele continentaal-Europese landen inkomen en vermogen in de land- en bosbouwsector slechts bij benadering kan worden vastgesteld en dientengevolge — mede door in de belastingwetten opgenomen privileges — van een heffing naar draagkracht niet veel terecht komt. Hierdoor ontstaat een belastingvrij veld, dat dan in ieder geval nog door een grond- of onroerend-goedbelasting kan worden bestreken.

3. Neumark wijst erop, dat het beginsel van de „algemeenheid” van de belastingheffing zich verzet tegen een zodanige vaststelling van de belastingvrije voet in het kader van de inkomensbelasting, dat hierdoor grote groepen, over enige draagkracht beschikkende, burgers buiten de loon- en inkomensbelasting vallen. Wellicht kan enig gevoel van

belastingpijn óók bij lagere inkomensgroepen een meer rationele afweging in het kader van het uitga-venbeleid van de overheid bevoor-deren. In het algemeen verdient uit een oogpunt van beletselwerking van de belastingheffing een niet te hoge belastingvrije voet in combinatie met een laag aanvangstarief, dat geleidelijk opklimt, de voorkeur boven een hoge belastingvrije voet en een fors aanvangstarief. Alhoewel over de „juiste” tariefsopbouw c.q. progressieregeling geen wetenschappelijk verantwoord objectieve uitspraken kunnen worden gedaan⁵⁾, bestaat de

⁴⁾ Onder *belasting-(of fiscaal) dirigisme* verstaat men in het algemeen die maatregelen op fiscaal terrein die uitsluitend, resp. primair bedoeld zijn bepaalde (groepen van) belastingplichtigen — bijv. de landbouwsector of de kleine bierbrouwerijen of de spaarbanken —, resp. specifieke economische handelingen of toestanden — bijv. bepaalde vormen van verbruik of bepaalde soorten beleggingen — op grond van meta-economische (veelal door belangengroepen geïnitieerde) motieven ten opzichte van overige belastingplichtigen, resp. handelingen of toestanden te begunstigen, resp. te benadelen. Van belastingdirigisme is geen sprake indien men het oog heeft op die maatregelen op belastinggebied welke als uitvloeisel van de algemeen erkende regulerende of herverdelende functie van de belastingheffing de bedoeling hebben macro-economische grootheden als consumptie, investeringen of besparingen te beïnvloeden. In het laatste geval kan men spreken van *belasting-(of fiscale) interventie*. De grens tussen belastingdirigisme en -interventie is niet altijd scherp te trekken. Hierbij zal men zich veelal moeten afvragen welke doeleinden met een specifieke fiscale maatregel worden beoogd. Men bedenke hierbij dat het begrip algemeen belang in dit verband vaak gehanteerd wordt voor doeleinden die niet verder strekken dan het belang van de leden van een belangengroep. Een overheid die hieraan zonder nader onderzoek gehoor geeft kan van belastingdirigisme beschuldigd worden. Lit.: H. Haller, *Zur Frage der Abgrenzung zwischen interventionistischer und dirigistischer Steuerpolitik*, *Neumark-Festschrift*, Tübingen, 1970.

⁵⁾ Hierover is in de Duitse literatuur een belangwekkende discussie ontbrand. Naast de reeds geciteerde werken van H. Haller verwijs ik onder meer naar: D. Pohmer, *Leistungsfähigkeitsprinzip und Einkommensumverteilung*, *Neumark-bundel*, op. cit.; K. Littmann, *Ein Valet dem Leistungsfähigkeitsprinzip*, *Neumark-bundel*, op. cit.; en K. Schmidt, *Renaissance der Opfertheorien?*, *Finanzarchiv NF*, Band 30, Helt 2, 1971.

indruk, dat in de Duitse Bondsrepubliek (en ook in Nederland) de marginale heffingpercentages welke gelden voor de inkomens die aan zgn. middengroepen worden toegekend te sterk toenemen en voor de hogere inkomens te langzaam.

4. Evenals Haller is ook Neumark een voorstander van het systeem van de *Vollsplitting* (naar Frans model). Wel waarschuwt hij ervoor bij de uitwerking van het Splitting-systeem de afstand tussen gehuwde en ongehuwde inkomensbelastingplichtigen met gelijk inkomen niet te sterk te vergroten, waardoor verschillen in draagkracht worden overgecompenseerd. Dit geldt ook t.a.v. de wijze waarop kinderen in de Splitting zijn begrepen. Neumark wijst erop, dat het aan de Splitting onderhevige gezinsinkomen tevens het geschatte inkomen in natura zou dienen te bevatten dat van de zijde van de binnenshuis werkende gehuwde vrouw opkomt. (Men zou — louter ter bepaling van de gedachten — dit inkomen wellicht forfaitair kunnen stellen op een percentage van het wettelijke minimumloon. Het bedrag is dan tevens geïndexeerd).

5. Ter vermijding van vervalsing van de progressieregeling in het tarief dient men bedragen, welke in het kader van de progressieve inkomensbelasting bij wijze van faciliteit in aftrek mogen worden gebracht, niet op het belastbare bedrag, doch op de belastingschuld in mindering te brengen. Dit geldt met name voor zaken als investeringsaftrek, zelfstandigenaftrek, giftenaftrek enz.

6. Tegen het beginsel van „gelijkmatigheid” (horizontal equity) op het terrein van de belastingheffing verzetten zich met name diverse privileges in het kader van de inkomens- en omzetbelasting ten faveure van de landbouw en de middenstand. Voor zover hier geen maatschappelijk belang mee gediend is, doch louter groepsbelang — waarvan de offers mede moeten worden gedragen door belastingplichtigen met geringere draagkracht dan de begunstigde groepen — dienen deze als uitingen van belastingdirigisme te kwalificeren fiscale privileges te verdwijnen. Steun aan noodlijdende bedrijfstakken dient men bij voorkeur meer rechtstreeks via de uitgavenbegrotingen te leiden, hetgeen parlementaire controle op de besteding van de subsidies in ieder geval mogelijk maakt.

7. In tegenstelling tot Haller staat Neumark positiever tegenover een

boedelbelasting. Zijns inziens is een combinatie van boedel- en successiebelasting wenselijk, waarbij het zwaartepunt evenwel bij de meer op persoonlijke omstandigheden afgestemde successiebelasting dient te liggen. Ten einde het ontgaan van beide belastingen te voorkomen kan men niet zonder een schenkingsbelasting.

- De boedel- of nalatenschapsbelasting dient een kleine belastingvrije voet te hebben, alsmede een matig progressief tarief dat snel zijn maximum bereikt ⁶⁾.
- De successiebelasting dient hogere belastingvrije voeten te krijgen; doch niet zo hoog dat verervingen tussen echtgenoten in het algemeen belastingvrij zijn.

Neumark is voorstander van een derde progressie in de successiebelasting in de vorm van een toeslag op het tarief in het geval dat het eigen vermogen van de erfgenaam een bepaald bedrag overschrijdt.

8. In tegenstelling tot Haller geeft Neumark de voorkeur aan de reeds enige jaren in West-Duitsland en ook in Nederland ingevoerde netto-omzetbelasting van het „consumption type” ⁷⁾ (hier bekend onder de naam van BTW).

9. Voor zover de lagere overheden hun financiële behoeften niet geheel kunnen dekken uit het hun toekomende aandeel in de belastingopbrengst van de centrale overheid zou men kunnen denken aan:

- een lokale bruto-omzetbelasting (tarief ca. 0,4 - 0,6% van de bruto-omzet);
- een grond (of ruimer:) onroerend-goedbelasting (voor zover de reële waarde van de grond, resp. het onroerend goed niet reeds door een algemene vermogensbelasting wordt getroffen).

Bovenstaande overwegingen bieden voor Nederland weinig nieuws. Zowel de Hallerse „Bürgersteuer” als de Neumarkse lokale bruto-omzetbelasting zullen alleen al op het vlak van de uitvoering en de perceptiekosten op bezwaren stuiten. Niet ten onrechte zijn zij van mening, dat dergelijke heffingen in een *ideaal* stelsel niet thuis horen.

Conclusie

Toetst men het huidige Nederlandse belastingstelsel aan het door Haller en Neumark geschetste ideaalstelsel dan komt het mij voor dat op vele onderdelen ons stelsel vol-

doet aan de eisen die, gelet op de nu bestaande maatschappelijke verhoudingen, aan een billijke en rationele belastingheffing kunnen worden gesteld. Slechts op een aantal punten zouden verdere kwalitatieve verbeteringen kunnen worden nagestreefd. Te denken valt hierbij aan:

- a. Een in de belastingheffing betrekken van privé vermogenswinsten, hetzij in het kader van de inkomstenbelasting, hetzij in het kader van een afzonderlijke vermogenswinstbelasting (capital gains tax). N.B. Al te enthousiaste voorstanders van een heffing naar vermogenswinst dienen te bedenken dat noch over de regeling van de verliescompensatie, noch over de regeling inzake eliminatie van schijnwinst, noch over het toe te passen tarief in de serieuze binnen- en buitenlandse literatuur eenstemmigheid bestaat ⁸⁾. Voorts bedenken men dat de uitvoering van een dergelijke heffing — met name op het terrein van de waardebepa-

⁶⁾ De Engelse Estate Duty met zeer hoge tarieven doch vele „loopholes” strekt niet ten voorbeeld. Zie: C. T. Sandford, *Taxing Inheritance and Capital Gains*, I. E. A. Hobart Paper no. 32, Londen, 1967.

⁷⁾ De voorkeur die Neumark heeft voor de netto-omzetbelasting van het „consumption type” wordt niet nader toegelicht. Mijs inziens zal hij soortgelijke argumenten op het oog (moeten) hebben als C. Shoup aanvoert in zijn handboek *Public Finance*, op. cit. blz. 254. Shoup wijst erop dat de netto-omzetbelasting van het „income type” veel uitvoeringsproblemen zal oproepen. Deze houden verband met de grotere mate van subjectiviteit van het door belastingplichtige ondernemers toe te passen regime inzake afschrijving op bedrijfsmiddelen. Dit regime is weer van invloed op de bedragen die de ondernemers jaarlijks — naar rato van die afschrijving — op de omzetbelasting in aftrek mogen brengen. De onzekerheden die hieromtrent bestaan betekenen een aantasting van de juist met dit omzetbelastingstelsel gewenste externe neutraliteit.

Voorts bestaat de vrees dat dit type netto-omzetbelasting in vergelijking met het „consumption type” de investeringsneiging ongunstiger zal beïnvloeden met alle gevolgen van dien voor de economische groei.

⁸⁾ Zie H. J. Hofstra (en de debaters: A. J. van Soest en H. J. Hellema): *Het vraagstuk van de vermogenswinstbelasting* (Belastingconsulentendag 1967, Amsterdam 1967). Een overzicht van vijftien jaar discussie hier te lande vinde men in de bijdrage van K. V. Antal tot de *Smeetsbundel* (Deventer 1967).

- ling⁹⁾ — niet eenvoudig zal zijn.
- b. Een andere wijze van bepaling van de draagkracht van de tot een gezinseenheid (family-unit) behorende leden. Kiest men voor het systeem van de *Vollsplitting* dan zal het inkomen in natura van de binnenshuis-werkende gehuwde vrouw voor de heffing van inkomstenbelasting moeten worden gewaardeerd. Kiest men voor het systeem van de *Individualbesteuerung* (zgn. gescheiden heffing) dan zal men eveneens uit een oogpunt van *horizontal equity* (gelijkmatigheid van de druk van de inkomstenbelasting), een additionele inkomensaf trek moeten geven aan de belastingplichtige wiens echtgenote niet in staat is zelfstandig een inkomen buitenshuis te verwerven¹⁰⁾.
- c. Het geven van een volledige *credit* voor de op de uitgedeelde winst drukkende vennootschapsbelasting in het kader van de heffing van inkomstenbelasting naar dividend-inkomen enz. bij aandeelhouders¹¹⁾.
- d. Het reduceren van het toptarief van de inkomstenbelasting. Dit lagere tarief zou dan gelijk kunnen gelden als uniform tarief voor de vennootschapsbelasting.
- e. Invoering van een nalatenschapsbelasting, resp. invoering van een derde progressie in de successiebelasting.
- f. Opheffen van, met het algemeen belang strijdige, fiscale privileges voor de landbouw, bosbouw, middenstand, scheepsbouw enz. In het algemeen moet alleen steun worden gegeven via openlijke subsidiëring.
- g. Verhoging van het tarief van de vermogensbelasting tot max. 1%; eventueel oplopend van 0,5% tot 1% (matige progressie) bij toename van het belastbare vermogen (in combinatie met punt d).
- h. Het in de vennootschapsbelasting betrekken van de winsten (en verliezen) van overheidsbedrijven. (Hiertegen heeft Haller m.i. ten onrechte bezwaar)¹²⁾.
- i. Een aantal aftrekbare bedragen bij voorkeur op de belastingschuld in mindering doen brengen i.p.v. op het belastbare bedrag.
- j. Schrappen van zoveel mogelijk accijnzen, met uitzondering van de op de profijtgedachte steunende benzine-belasting. (Het streven naar harmonisatie van de accijnswetgeving in de EG zal al te eenzijdig optreden van Nederland

evenwel belemmeren).

- k. Afschaffen van verouderde verkeersbelastingen, die noch in de draagkracht-, noch in de profijtgedachte hun grondslag vinden.

Ik kan mij indenken dat sommige lezers bovenstaande gedachten inzake purificatie van het Nederlandse belastingstelsel als behorende tot het rijk der fantasieën zullen bestempelen. Hen zij erop gewezen, dat zowel Haller als Neumark de door hen geschetste grondtrekken van een ideaal belastingstelsel, waarbij met veel negentiende-eeuwse belastingrestanten radicaal wordt afge-rekend, zeer serieus bedoeld hebben. Mocht dit niet een ieder overtuigen dan kan ik mijn verhaal in navolging van soortgelijke fantasieën van C. P. Tuk nog altijd ludiek noemen. Dit laatste zou niet eens misstaan in het kader van deze ESB-rubriek die is getooid met de fantasiernaam *fisconomie*.

F. Th. Gubbi

⁹⁾ Hierop wees o.a. H. J. Hellema in: *Vermogenswinstbelasting op kunstvoorwerpen*, *Smeetsbundel*, op. cit.

¹⁰⁾ Hierbij is verondersteld dat het geschatte budgettaire offer bij invoering van het systeem van de gescheiden heffing zal worden gecompenseerd door een zodanige verhoging van het dan uniforme tarief van de loon- en inkom-

stenbelasting dat het saldo voor de fiscus nul zal zijn. Een dergelijke compensatie is in overeenstemming met het recente voorstel van F. C. Wijle (*Belastingen en gezinseenheid*, Geschrift nr. 3 van het Fiscaal-Economisch Instituut der NEH, Kluwer/Samsom, 1972). Inmiddels is bij de Tweede Kamer ingediend het Wetsontwerp inzake „wijziging van de structuur van het tarief van de inkomstenbelasting”. Hierin heeft staatssecretaris Scholten o.a. gekozen voor een zelfstandige heffing over het arbeidsinkomen van de gehuwde vrouw. Compensatie voor dit budgettaire offer en de middelenderving als gevolg van de verhoging van de belastingvrije voet heeft de staatssecretaris gezocht in een verhoging van de tarieven die gelden voor midden- en hogere inkomens. De vraag rijst hierbij of in ons land een dusdanige onvrede met de bestaande inkomensverdeling (na belastingheffing) bestaat dat een dergelijke mutatie gerechtvaardigd kan worden geacht. Voorts dient men zich af te vragen of een dergelijke tariefsverhoging hiertoe wel het meest geschikte instrument is (afwenteling!). Dit zijn uiteraard vragen voor de verantwoordelijke policy-makers. Voor hen die niet zonder meer met de staatssecretaris willen meegaan verdient bestudering van het *alternatief-Wijle* en het systeem van de *Vollsplitting* alle aandacht.

¹¹⁾ Dit systeem is ook voorgesteld in het meergenoemde Canadese *Carter Report* uit 1967, alsmede in het Rapport van de Westduitse Steuerreformkommission uit 1971 (het zgn. Anrechnungssystem).

¹²⁾ Zie W. Drees jr., *Tariefpolitiek en investeringen bij openbare nutsbedrijven* (Symposium Gemeentebedrijven Eindhoven, 1967), blz. 11-12.

P. Bakker: Bedrijfsbeleid en Budgettering. De betekenis van de budgettering als bestuursinstrument in het bedrijf. NIVE-publikatie no. 518, 365 blz., geb. f. 55, voor NIVE-leden geb. f. 45,76.

Wie weet hoe groot de kennis en ervaring van P. Bakker zijn op het gebied van bedrijfsadministratie en budgettering neemt met meer dan normale belangstelling een nieuw boek of een nieuwe druk van een boek van deze auteur ter hand.

In dit geval gaat het om de tweede druk van het in 1948 verschenen boek *Grondslagen van de Bedrijfsbudgettering*. De nieuwe titel waarin het bedrijfsbeleid voorop staat maakt duidelijk dat de ontwikkelingen sedert 1948 niet ongemerkt aan de auteur zijn voorbijgegaan. De verfijning van de budgettechnieken in die periode, maar vooral het gebruik van

budgetprocedures als middel tot beleidsvorming, beleidscoördinatie en beleidsoverdracht komen in het eerste gedeelte van het boek, met name in de hoofdstukken 1 en 2, aan de orde.

De schrijver begint met de begrippen planning, begroting en budget duidelijk te definiëren en in soorten in te delen, zodat men nergens in het boek in het ongewisse verkeert wat met een bepaalde term wordt bedoeld: in een handboek een zeer belangrijk uitgangspunt.

Van belang is verder dat er in het begin — later komt de schrijver er uitvoerig op terug — reeds op

wordt gewezen dat naar hedendaagse inzichten het wezenlijke van de bedrijfsbudgettering niet is gelegen in het resultaat, het budget zelf, maar in de procedures die tot een budget leiden.

Jammer is dat de auteur in de ongeveer tachtig pagina's omvattende „algemene beschouwingen” relatief weinig aandacht besteedt aan de menselijke problemen bij het invoeren van een budgetsysteem, omdat juist daarbij problemen op het gebied van de motivatie een allesoverheersende rol kunnen spelen. Wel vinden we een paragraaf gewijd aan „voetangels en klemmen bij de invoering van het systeem”, maar in een werk, dat onder meer beoogt, een handboek te zijn bij het invoeren van een budgetsysteem, zou het nuttig zijn, aan deze problematiek wat meer aandacht te besteden. Wellicht kan hiermee rekening worden gehouden bij een volgende druk die dit boek zeker verdient.

Wat ik ook mis is het vestigen van de aandacht op een ontwikkeling in modern geleide organisaties waar steeds meer de nadruk wordt

gelegd op de eenheid van besluitvorming en uitvoering: wie verantwoordelijk is voor een plan is ook verantwoordelijk voor de uitvoering ervan.

Maar dit is genoeg kritiek. De pagina's 88 tot en met 359 vormen een voortreffelijke handleiding voor ieder die meer wil weten over begrotings- en budgettechnieken alsmede voor hen die in de praktijk te maken hebben met het invoeren van zodanige technieken. En daarom zijn ze tevens uitermate geschikt als studiehandleiding voor MO, SPD en universitaire opleidingen omdat plannen en budgetteren los van reële situaties en los van de daarbij gebruikte formulieren een tamelijk stervelijke bezigheid is.

Het voortdurend leggen van relaties tussen theorie en praktijk maken het boek voor veel doeleinden geschikt, te meer omdat comptabel vakjargon, dat in veel handboeken over budgettering wordt gebruikt, hier is vermeden, zelfs bij de verschillenanalyses.

Zeër helder uiteengezet zijn in hoofdstuk 7 de methoden van bud-

getverificatie. Aan het einde van dit hoofdstuk wordt terecht gewezen op de grote betekenis van de periodieke verslaglegging, niet alleen voor de verificatie, maar ook voor de terugkoppeling in verband met het ontwikkelen van plannen en begrotingen op lange termijn. Bovendien is de verslaglegging een belangrijk communicatiemiddel tussen de bestuursniveaus.

Nuttig is ook het laatste hoofdstuk waarin Bakker betoogt, dat planning en budgettering ook met succes kunnen worden toegepast in kleinere ondernemingen. Nog te dikwijls wordt verondersteld dat deze technieken alleen voor grote en zeer grote ondernemingen zijn weggelegd. Bakker betoogt terecht, dat de technieken mogen verschillen in verband met de grootte, maar dat het nut voor alle bedrijven hetzelfde is.

Tot slot meen ik te moeten opmerken, dat dit boek niet alleen onontbeerlijk is voor elke bedrijfseconoom, maar ook voor ieder die op leidend niveau in het bedrijfsleven werkzaam is.

C. A. Koopman

LH LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN

De afdeling Industriële Bedrijfskunde zoekt een MEDEWERKER voor het vak

BEDRIJFSECONOMIE

Hoofdtak van deze medewerker:
Onderwijs in het vak bedrijfseconomie in de propaedeuse.

Overige taken:
Bijdragen tot het onderwijs aan kandidaats- en ingenieursstudenten en bedrijfseconomisch onderzoek.

De werkzaamheden en contacten van de afdeling Industriële Bedrijfskunde betreffen niet-agrarische sectoren als industrie, handel en overheid. De afdeling is interdisciplinair van samenstelling en bestaat uit een klein aantal personen.

Gezocht wordt een medewerker die 5-10 jaar ervaring heeft op bovenomschreven gebied bij overheid of industrie. Enige vertrouwdheid met de agrarische problematiek strekt tot aanbeveling.

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 72.51 te richten aan prof. drs. A. A. Kampfraath, Hoogleraar Beheerder van bovengenoemde afdeling, Gen. Foulkesweg 55 te Wageningen.

GEMEENTE EMMEN

(ruim 82.000 inwoners)

Bij het Sociografisch bureau der gemeente kan op korte termijn worden geplaatst een

Sociaal-geograaf of Sociaal-econoom

wiens taak zal bestaan uit het verrichten van zelfstandig sociaal-wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van de ruimtelijke ordening in het algemeen en de economisch-structurele ontwikkeling van de gemeente in het bijzonder, terwijl hij tevens belast zal worden met het formuleren van de daaruit voortvloeiende beleidsadviezen.

Voor deze functie wordt vereist doctoraal examen in één der sociale wetenschappen, bij voorkeur sociale geografie met planologische c.q. economische specialisatie. Ervaring met gemeentelijke problematiek en kennis van moderne prognose-technieken wordt op hoge prijs gesteld. Goede contactuele eigenschappen zijn voor een juiste vervulling van deze functie onmisbaar.

Het salaris bedraagt maximaal f 2909,— per maand, afhankelijk van bekwaamheid, leeftijd en ervaring.

De gemeente is aangesloten bij het I.Z.A., terwijl voorts de gebruikelijke rechtspositieregelingen van toepassing zijn.

Sollicitaties, met vermelding van vacaturnummer 2.34, te zenden aan burgemeester en wethouders.